

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARLIK BİLİM DALI

ŞADIRVANLARDAN ABDEST ALMA MEKÂNLARINA
GEÇİŞ VE SÜRECİN GÜNCEL MİMARLIK
SORUNLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hüseyin ULUSOY

İstanbul

Ekim 2022

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARLIK BİLİM DALI

ŞADIRVANLARDAN ABDEST ALMA MEKÂNLARINA GEÇİŞ
VE SÜRECİN GÜNCEL MİMARLIK SORUNLARI
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hüseyin ULUSOY

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Şahika ÖZDEMİR

İstanbul

Ekim 2022

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Doç. Dr. Şahika ÖZDEMİR

Üye Doç. Dr. Yusuf BİLEN

Üye Dr. Öğr. Üyesi Serhat ANIKTAR

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Şadırvan ve Abdest Alma Mekânları Bağlamında Abdest Alma Mekânlarının Mimari Özelliklerine İlişkin Bir Değerlendirilmesi**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Hüseyin ULUSOY

ÖN SÖZ

Araştırmamdaki her aşamada bana yardımcı olan değerli tez danışmanım Doç. Dr. Şahika ÖZDEMİR' e, eğitim alanında dersleriyle bize vizyon katan çok değerli hocam Dr. Öğretim Görevlisi Erdem KÖYMEN' e, yüksek lisans yapmamı teşvik eden ve her vakit desteğini esirgemeyen çok kıymetli Dr. Yusuf YALANIZ' a, yüksek lisans eğitimim boyunca benden desteklerini esirgemeyen sevgili eşim Zeynep Büşra ULUSOY' a teşekkürlerimi sunarım.

Hüseyin ULUSOY

İstanbul 2022

ÖZET

**ŞADIRVANLARDAN ABDEST ALMA MEKÂNLARINA GEÇİŞ
VE SÜRECİN GÜNCEL MİMARLIK SORUNLARI
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

Hüseyin ULUSOY

Yüksek Lisans, Mimarlık

Tez danışmanı: Doç. Dr. Şahika ÖZDEMİR

Ekim, 2022 – 108 Sayfa

Hayati önemine binaen “su” bütün medeniyetler için vazgeçilmez bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Geçmişten günümüze medeniyetler su kaynaklarından istifade edebilmek için çeşitli formlarda mimari yapılar inşa etmişlerdir. Medeniyet değerleri yükseldikçe toplumlar sadece ihtiyacın karşılanmasından öte suyun sesinden ve görsel özelliklerinden dolayı farklı formlarda su yapıları tasarlamışlardır. İslam tarihinin her döneminde ise su için özel yapılar inşa edilmiştir. Bu yapıları genel olarak “çeşme”, “sebil” ve “şadırvan” olarak özetlemek mümkündür. Bu yapılardan özellikle şadırvanların cami, medrese ve mescit gibi dini yapılarda “abdest alma” işlevi ile birlikte sesinden ve görselliğinden de istifade etmek için inşa edildikleri gözlemlenmiştir. Şadırvanların yanında son yüzyıl içinde “şadırvan” olarak isimlendirilmeyen ancak abdest alma işlevini gören “abdest alma mekânları” de inşa edilmiştir. Bu çalışmada öncelikli olarak su ve mimari ilişkisi üzerinde durulmuş ve su yapılarından olan şadırvan mimarisi incelenmiştir. Günümüzde bu tarihsel duruma karşılık abdest alma işlevi taşıyan bütün mekân ve yapılar “abdest alma mekânları” şeklinde ifade edilmiş ve bu kavram altında tanımlanmıştır. Bu çalışmada nicel ve nitel araştırma yöntemleri ışığında abdest alma mekânları ortak ve genel mimari özellikleri ile antropometrik veriler dâhilinde ergonomik parametrelerine göre çeşitli örnekleriyle birlikte incelenmiştir.

Nicel verilerin değerlendirilmesinde abdest alma mekânlarının güncel kullanıcı sorunlarını ve şikâyetlerini tespit etmek amacıyla üç yüz seksen dokuz kişi üzerinden anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Anket ve araştırmalar sonucunda abdest alma mekânlarının “işlev” ve “ergonomi” temelli güncel bir mimarlık problemi taşıdığı

izlenmiştir. Ayrıca çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesinin oluşmasında günümüzde inşa edilen abdest alma mekânlarına ait literatür eksikliği tespit edilmiştir. Bu çalışmada özgün bir eğilimle abdest alma mekânlarının alt bileşenlerine inilerek bu bileşenler için matematiksel değer aralıkları ve çeşitli sorunlarına çözüm arayışına gidilmiştir. Sorunsaldan hareketle, çözüme yönelik düşüncelerin bilimsel bir çerçevede paylaşıldığı araştırmada bu yapıların üretimi için literatür, tasarımsal parametre ve standart üretme fikri gündeme getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Abdesthane, Abdest Alma Mekânları, Dini Mekân, Su Mimarisi, Şadırvan

ABSTRACT
THE TRANSITION FROM SHADIRVANS TO ABLUTION
BUILDINGS AND THE EVALUATION OF THE PROCESS IN
CONTEXT OF CONTEMPORARY ARCHITECTURE
PROBLEMS

Hüseyin ULUSOY

Master, Architecture

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Şahika ÖZDEMİR

October, 2022 – 108 Pages

Due to its vital importance, “water” has been evaluated as an indispensable element for all civilizations. From past to present, civilizations have built architectural structures in various forms in order to benefit from water resources. As the values of civilization increased, societies designed different forms of water structures, not only to meet the needs, but also due to the sound of water and its visual characteristics. In every period of Islamic history, special structures were built for water. It is possible to summarize these structures as “fountain”, “sebil” and “shadirvan” in general. It has been observed that these structures, especially shadirvans, were built to benefit from the sound and visibility of religious buildings such as mosques, madrasahs and masjids, along with the function of performing ablution. Besides the fountains, “ablution places”, which were not called “shadirvan” in the last century, but functioned as ablution, were also built. In this study, primarily the relationship between water and architecture was emphasized and the architecture of the fountain, which is one of the water structures, was examined. Today, all places and structures that have the function of making ablution in response to this historical situation are expressed as “ablution facilities” and defined under this concept. In this study, in the light of quantitative and qualitative research methods, ablution structures were examined with various examples according to their common and general architectural features and ergonomic parameters within anthropometric data.

In the evaluation of the quantitative data, a survey was applied to three hundred and eighty-nine people in order to determine the current user problems and complaints of

the ablution facilities. As a result of the survey and researches, it has been observed that ablution facilities carry a contemporary architectural problem based on “function” and “ergonomics”. In addition, in the formation of the conceptual and theoretical framework of the study, a serious lack of literature on ablution structures built today has been identified. In this study, with a unique tendency, the sub-components of ablution structures were examined and the mathematical value ranges for these components and solutions to their various problems were sought. Based on the problematic, the idea of producing literature, design parameters and standards for the production of these structures was brought to the agenda in the research in which the ideas for the solution were shared in a scientific framework.

Keywords: Ablution Room, Ablution Facilities, Religious Place, Water Architecture, Shadirvan.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
RESİMLER LİSTESİ	xii
GRAFİKLER LİSTESİ	xiv
1. BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Amaç	3
1.2. Önem.....	3
1.3. Kapsam.....	3
1.4. Yöntem.....	4
2. İKİNCİ BÖLÜM	5
SU MİMARİSİ VE ŞADIRVANLAR	5
2.1. Su Yapıları	6
2.1.1. Çeşme.....	6
2.1.2. Sebil	8
2.1.3. Selsebil	9
2.1.4. Hamam	10
2.2. Şadırvanlar	11
2.2.1. Şadırvan Türleri	13
2.3. Geçmişten Günümüze Abdest Alma Mekânları	37
2.3.1. Abdest Alma Mekânlarının Kavramsal ve Tarihsel Gelişimi	37

2.4. Şadırvan ve Abdest Alma Mekânlarının Mimari Özellikleri.....	46
2.4.1. Abdest Alma Birimi Tasarımı.....	48
2.4.2. Abdest Alma Birimi Sayısı	51
2.4.3. Konum.....	52
2.4.4. Mahremiyet	53
2.4.5. Malzeme ve Teknik.....	53
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	59
ŞADIRVAN VE ABDEST ALMA MEKÂNLARININ GÜNCEL SORUNLARININ VE ÖRNEKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	59
3.1. Örnek İncelemeleri.....	59
3.2. Anket Çalışması	69
3.2.1. Anket Bulguları.....	69
3.3. Bulguların Değerlendirilmesi ve Öneriler.....	73
3.3.1. Mimari Tasarım Bileşenleri	73
3.3.2. Konum.....	76
3.3.3. Mahremiyet	77
3.3.4. Malzeme ve Teknik.....	77
3.3.5. Estetik.....	78
3.3.6. Aksesuarlar.....	78
3.3.7. Diğer Tasarım Öğeleri.....	79
3.3.8. Mevzuat / Standart	81
4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	83
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA	89
ÖZGEÇMİŞ.....	94

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1: XI. Yüzyıldan İtibaren Şadırvan Mimarisindeki Gelişim Süreci 42

Tablo 3.1. Örnek Abdest Alma Mekânlarının Karşılaştırması 68

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2. 1: Fatih İskender Paşa Cami Şadırvanı Genel Cephe ve Planı	17
Şekil 2. 2: Fatih Cami Şadırvanı Genel Cephe ve Planı	18
Şekil 2. 3: Ramazan Efendi Cami Şadırvanı Genel Cephe Çizimi	19
Şekil 2. 4: Abdest Alma Birimi Örnek Detay Çizimi (Düşük Döşeme)	49
Şekil 2. 5: Abdest Alma Birimi Örnek Detay Çizimi (Düz Döşeme).....	50
Şekil 2. 6: Ayakta Abdest Alma Birimi Tasarım Örneği	51
Şekil 2. 7: Abdest Alma Biriminin Tasarımsal Öğelerini Gösterir Detay	52
Şekil 2. 8: İbadet Yeri ile Abdest Alma Mekânı Arasında İlişki	53
Şekil 2. 9: Abdest Alma Birimi Örneği.....	54

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2. 1: Zwinger Sarayı'ndaki Nymphaeum, Almanya.....	7
Resim 2. 2: Ekmekçizade Ahmet Paşa Sebili, Vefa / İstanbul.....	9
Resim 2. 3: Mevlana Müzesi Selsebili, Konya	10
Resim 2. 4: Sokullu Mehmed Paşa Hamamı, Edirne	11
Resim 2. 5: Ayasofya Camii Şadırvanı, İstanbul	12
Resim 2. 6: Alman Çeşmesi, Fatih / İstanbul.....	14
Resim 2. 7: Selimiye Camii Şadırvanı, Edirne	15
Resim 2. 8: Kozahan Şadırvanı, Osmangazi /	16
Resim 2. 9: Ali Paşa Şadırvanı, Tokat	17
Resim 2. 10: Sultan Ahmet Camii Şadırvanı, Fatih / İstanbul.....	18
Resim 2. 11: İkinci Bayezid Külliyesi, Edirne.....	20
Resim 2. 12: Rüstem Paşa Camii, Tekirdağ.....	21
Resim 2. 13: Kadırğa Sokullu Mehmed Paşa Camii, Fatih / İstanbul.....	22
Resim 2. 14: Şehzade Mehmet Medresesi Şadırvanı, Fatih / İstanbul.....	23
Resim 2. 15: Mihrimah Sultan Camii Şadırvanı, Üsküdar / İstanbul	24
Resim 2. 16: Yeni Camii Şadırvanı, Eminönü / İstanbul.....	25
Resim 2. 17: Selimiye Camii Şadırvanı, Edirne	26
Resim 2. 18: Cenabı Ahmet Camii Şadırvanı Su Kanalı, Altındağ / Ankara	28
Resim 2. 19: Orhan Camii Şadırvanı Oturma Yeri, Sakarya	29
Resim 2. 20: Ulu Camii Şadırvanı Su Haznesi, Osmangazi / Bursa.....	30
Resim 2. 21: Mihrimah Sultan Camii Şadırvanı, Üsküdar / İstanbul	33
Resim 2. 22: Laleli Camii Şadırvanı, Fatih / İstanbul.....	34
Resim 2. 23: Güzelce Kasım Paşa Camii Şadırvanı Üst Örtü Kalem İş, Beyoğlu / İstanbul.....	35

Resim 2. 24: Atik Valide Camii Minyatürü, İstanbul	39
Resim 2. 25: Tolunoğlu Câmii Şadırvanı, Kahire.....	40
Resim 2. 26: Fatih Camii Şadırvanı, İstanbul	42
Resim 2. 27: Abdest Alma Mekânı Örneği, Ankara	48
Resim 2. 28: Hisarcıklioğlu Beştepe Camii Abdest Alma Mekânı Su Kanalı, Yenimahalle / Ankara	55
Resim 2. 29: İhsan Doğramacı Camii Abdest Alma Mekânı Kompakt Seperatör, Çankaya / Ankara.....	56
Resim 2. 30: Mobil Abdest Alma Birimi Örnekleri.....	58
Resim 3. 1: Cenâbî Ahmet Paşa Camii, Altındağ / Ankara	60
Resim 3. 2: Cenâbî Ahmet Paşa Camii Şadırvanı, Altındağ / Ankara.....	61
Resim 3. 3: Karaca Bey Camii, Altındağ / Ankara	62
Resim 3. 4: Karaca Bey Camii Sıra Musluklu Şadırvanı, Altındağ / Ankara.....	62
Resim 3. 5: Ahmet Hamdi Akseki Camii, Çankaya / Ankara.....	63
Resim 3. 6: Ahmet Hamdi Akseki Camii Şadırvanı, Çankaya / Ankara	64
Resim 3. 7: Ahmet Hamdi Akseki Camii Abdest Alma Mekânı, Çankaya / Ankara.....	65
Resim 3. 8: Hisarcıklioğlu Beştepe Camii, Yenimahalle / Ankara.....	66
Resim 3. 9: Hisarcıklioğlu Beştepe Camii Şadırvanı, Yenimahalle / Ankara	66
Resim 3. 10: Hisarcıklioğlu Beştepe Camii Abdest Alma Mekânı, Yenimahalle / Ankara.....	67

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1: Birinci Soruya Verilen Cevapların Oransal Dağılımı.....	70
Grafik 3.2: İkinci Soruya Verilen Cevapların Oransal Dağılımı	71
Grafik 3.3: Üçüncü Soruya Verilen Cevapların Oransal Dağılımı	71
Grafik 3.4: Dördüncü ve Beşinci Soruya Verilen Cevapların Oransal Dağılımı	72

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Mimari, insan ile varlık arasındaki ilişkiyi düzenleyen disiplindir. Politik, teknolojik ve iktisadi meselelere ek olarak insanın düşünce dünyasının tamamını kapsar. Varlık ile bağlantısını bilinçle düzenlemek insana mahsustur. Mimarının görevi gösterişli, büyük veya önemli yapıtlar üretmekle sınırlı olmayıp bütün insanlara güzel şehirler, çevreler, evler, eserler vücuda getirmek, kısaca dünyayı güzelleştirmektir. Bu özelliği ile mimari, insanlığın kaçınılmaz bir biçimde en yüksek ve en üst mahsulüdür. Seyredilenin değil yaşananın, bilfiil hayatın idraki ve güzelliği için lüzumlu çerçevenin meydana getirilmesi demektir. Gerçek mimari ancak kullanıcının katılımları ile zenginleşen, gelişen bir çerçevedir (Cansever, 2016: 93). İnsan, inşa edilip biçimlendirilen bir mimari düzenin oluşumuna katkı sunduğu ölçüde sorumluluk hisseder. Çevresini daha güzel hale getirme iradesi gelişir (Ayvazoğlu, 2019: 122).

İslam mimarisi, İslami duygu, tutum ve ifadelerin esere yansımalarıdır. Mutluluk, sevgi, neşe, ümit, keder, yeis, sıkıntı, sükûnet, ihtişam, şevk gibi basit ruhsal hallerin etkilerinin beraberinde tevekkül, vecd, rıza, takva, şükran, saygı ve dürüstlük gibi İslami tavır alışlar ve “makamlar” İslam mimarisi temelinde incelenmektedir.

Din, insanlığın bütün kültür oluşumlarının tertip edici temel müessesesi, üslup da onun biçim alanındaki yansımasıdır. Varlığın bütünlüğünü kapsayan yaratılışa ait metafizik, kozmik tasavvurumuz ve bu tasavvura ait kuvvetler hiyerarşisine ilişkin inançlarımız, kararlarımızın temelini oluşturduğu gibi üslubu da meydana getirir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1984). İnsanın inanç sistemi, kozmolojik varlık anlayışı direkt olarak onun yaptığına yansır. Ortaya koymaya çalıştığımız her şey, bilinçli veya bilinçsiz olarak inançlarımızın bir tezahürüdür. Üslup, inançlarımızın doğrudan doğruya ifadesidir. Çünkü ameller ile inançlar arasında organik, mutlak ve samimi bir ilişki vardır (Cansever, 2013: 38).

Osmanlı döneminde, özellikle İstanbul'un fethinden sonra adalet-mülk, din- siyaset düşüncelerinin sembolleri incelenmiş, kadim siyaset geleneğinin temeli dönemin yalnız din anlayışıyla değil, beraberinde astronomi, matematik ve fizik anlayışıyla da bağdaşacak şekilde yeniden inşa edilmiştir (Cündioğlu, 2014: 45)

Varlık âlemini oluşturan hava, ateş ve topraktan başka, dördüncüsü sudur. Su, bütün dinlerde kutsal görülmüştür (İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi, 1996: 17). Bütün dinlerde kutsal sayılan su, İslam medeniyetinde büyük öneme sahiptir. Müslümanlar suyu mistik bir felsefe ile kullanmışlardır (Akkan, 1994: 34).

İslam'a göre insanın yaratılmasında toprakla birlikte suyun da sembolik anlamının yanında pragmatik anlamı da göz önünde bulundurulmuştur. İslamiyet'in suya verdiği önem, Kur'an ve Hz. Peygamber'in sünneti olmak üzere iki temel kaynağa dayandırılmaktadır. Bundan dolayı Müslümanlar, su yapıları olarak çeşmeler, şadırvanlar, hamamlar, sebiller gibi birçok eser ortaya koymuşlardır (Önge, 1983: 34).

Bunun yanında şadırvanlardan farklı olarak özellikle abdest alma işlevine yönelik tasarlanmış abdest alma mekânları da bulunmaktadır. Son yüzyıl içerisindeki camilerde daha çok görülen bu mekânlar, namaz vakitlerindeki abdest alma ihtiyacına cevap vermek adına inşa edilmektedir. Kendi dönemlerinin zevk ve üslubunu yansıtan şadırvan yapılarının, son yüz yıl içerisinde diğer pek çok yapı grubunda olduğu gibi erozyona uğradığı ve karakteristiğini zamanla kaybettiği görülmektedir. Bunun bir sonucu olarak bu abdest alma mekânları, şadırvanlara alternatif ve çoğunlukla estetik/ergonomik niteliklerden uzak olarak yapıldıkları görülmektedir. Günümüzde inşa edilen bu yapılar, birçok farklı bölge ve coğrafyada cami ve mescitlerin önemli bir ögesi olmayı sürdürmekle birlikte, inşaat ve tasarım yaklaşımlarında henüz güncel ihtiyaçları karşılayan standartları yakalayamadığı görülmektedir. Bu iki durum son yüzyıl içinde üretilen abdest alma mekânlarını mimari bir sorunsala dönüştürmekte ve mimarlık biliminin bir araştırma konusu alanına getirmektedir.

Bu çalışmada şadırvanlardan abdest alma mekânlarına geçiş süreci anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca abdest alma mekânlarındaki güncel sorunları tespit ederek bunlara ilişkin öneriler getirilmiştir. Abdest alma mekânları ile ilgili ülkemizde yapılmış bir çalışmanın olmaması motivasyon kaynağımızı oluşturmakla beraber abdest alma mekânlarının tasarımına yönelik literatüre katkı sunması beklenmektedir.

1.1. Amaç

Su yapılarının, toplumların medeniyet seviyesi yükseldikçe geliştiği ve çeşitli formlarda inşa edildiği görülmektedir. İnsanların ihtiyaçları çeşitlendikçe sarnıçlar, bentler, kuyular, kanallar, tüneller, maksemeler, barajlar, havuzlar, çeşmeler, şadırvanlar gibi farklı mimari yapılar yapılmıştır. Şadırvanlar, dönemine göre hem serinlik vermesi hem sağladığı su sesi ile hem de ibadet edeceklerin abdest almalarını sağlamak amacıyla farklı üsluplarda inşa edilmişlerdir. Günümüzde şadırvan yapıları temel işlevlerinin yanında estetik bir öge olarak da değerlendirilmektedir. Abdest alma mekânları ise şadırvanların yerine inşa edilen sadece fonksiyon merkezli yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada şadırvan yapılarının tarihsel gelişim süreçleri, mimari üslupları, yapı elemanları, süsleme özellikleri, malzeme ve teknik detaylarından bahsedilmektedir. Geçmişten günümüze abdest alma mekânlarından bahsedilerek günümüzde inşa edilen abdest alma mekânlarının şadırvan yapılarıyla benzer ve farklı özellikleri açıklanmıştır. Çalışmada abdest alma mekânları ile ilgili güncel sorunlar incelenerek çeşitli önerilerin geliştirilmesi ve abdest alma mekânları ile ilgili akademik alanda yeterli çalışma bulunmadığından dolayı konu bağlamında temel bir literatür ve katkı oluşturması amaçlanmaktadır.

1.2. Önem

Abdest alma mekânları ibadet alanlarının destekleyici bölümlerini oluşturmaktadır. Günümüzde gerek nüfusun artması gerekse de kentleşmenin hızlanmasıyla insanların mekân yapma hızları ve ihtiyaçları artmaktadır. Bundan dolayı tasarımcılar, mekâna ait tasarımlarını sınırlayıcı ve yönlendirici mevzuat, standart veya kılavuz kaynaklardan yararlanmaktadırlar. Şadırvan yapıları tasarımlarına ait literatürde az sayıda çalışma bulunmakla birlikte abdest alma mekânlarına ait ülkemizde çalışma bulunmamaktadır. Özellikle şadırvanlardan başlayarak günümüz abdest alma mekânlarının beraber ele alınması, güncel kullanım problemlerinin belirlenmesi ve çözüme yönelik öneriler sunması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

1.3. Kapsam

Şadırvanların su yapıları içerisinde ayrı bir yeri vardır. Şadırvanlar VIII. yüzyıldan günümüze kadar farklı amaç ve üsluplarda inşa edilmişlerdir. Günümüzde şadırvanlar,

ortaya çıkış ve gelişme sürecinden koparak daha çok estetik bir öge haline gelmiştir. Abdest alma mekânları ise fonksiyon merkezli olarak ortaya çıkmışlardır. Çalışmada abdest alma mekânlarından olan şadırvan yapıları ve günümüzde inşa edilen abdest alma mekânlarına geçiş süreci ile güncel kullanım sorunları ele alınmıştır. Güncel sorunların belirlenmesi ve çözüm önerileri getirilmeden evvel geçmişte bu amaçla yapılan şadırvan yapıları incelenmiştir. Daha sonra abdest alma mekânları incelenerek şadırvan yapıları ile benzerlikleri ve farklılıkları tespit edilmiştir. Güncel sorunların belirlenmesi, kullanıcılar ile anket çalışması yapılarak değerlendirilmiştir. Nihayetinde ortaya çıkan problemlere ait öneriler geliştirilmiştir.

1.4. Yöntem

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Ancak çalışmanın kavramsal ve kuramsal bölümlerinde literatür taramaya dayalı tarihsel yöntem tercih edilmiştir. Çalışmada öncelikle, abdest alma mekânlarının ortak ve genel mimari özellikleri ve antropometrik verilere göre ergonomik parametreleri çeşitli örneklerle birlikte incelenmiştir. Arkasından, bu yapıların güncel kullanıcı sorun ve şikâyetlerini tespit etmek amacıyla üç yüz seksen dokuz kişi üzerinden bir anket uygulaması yapılmış ve bunun yanında ülkemizdeki abdest alma mekânları örneklerinin güncel durumları yorumlanmıştır.

Literatür araştırması, örnek incelemeleri ve kullanıcı anket verileri analizi üçgeninde ilerleyen çalışma, ülkemizdeki abdest alma mekânlarının güncel kullanıcı sorunlarını araştırarak bu yapıların, tasarım ve üretimi için çeşitli öneriler sunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

SU MİMARİSİ VE ŞADIRVANLAR

Su, hem hayatın vazgeçilmez unsuru olması hem de farklı halleriyle (okyanus, deniz, yağmur, gözyaşı ve benzeri) insanın etrafını kuşatmasından ötürü mimariden resme, şiirden musikiye sanatın hemen bütün dallarında önemli bir öge olarak yer alır. Medeniyetlerin birçoğunda görülen anâsır-ı erbaa (hayatın temeli olduğuna inanılan toprak, hava, su ve ateş) anlayışı tarih boyunca insanın düşüncesini etkilemiştir. Bilimsel tahlillerden, efsanevî veya mitolojik anlatımlara kadar üzerinde farklı fikirler üretilmiş, filozoflar, din ve bilim adamları, mimarlar, şair ve müzisyenler suya dair pek çok şey söylemişlerdir. Tarihin her döneminde yerleşimin suya bağlı olması onu bir medeniyet malzemesi konumuna getirmiştir. Dünyanın dörtte üçünü kaplayan, insan vücudunda önemli bir yer tutan su ile insan arasında kültürel, sanatsal, mimari ve sosyolojik birçok boyutta ilişkinin bulunması kaçınılmazdır. İnsanların suya hâkim olabilmek için geliştirdiği yöntemleri zamanla sanata dönüştürerek; Nil, Fırat, Dicle, İndus ve Huang-ho gibi nehirlerin geçtiği bölgelerde binlerce yıl öncesinden su kanalları, tüneller ve barajlar gibi mimari yapıları yaptıkları bilinmektedir (Pala, 2009: 442-443).

Su insanoğlunun hayatını idame etmesi için gerekli ihtiyaç maddelerinden olmakla birlikte yerleşim merkezleri inşa eden insan topluluklarının da en önemli sorunlarından biri olmuştur. Bu sorunun birincisi içilecek ve kullanılacak suyunun temini, ikincisi ise zaman zaman yerleşim yerlerini tehdit etme potansiyeline sahip sudan korunmaktır. Eski toplulukların bulunduğu en kolay çözüm yerleşim yerlerini durgun veya akarsu kenarına kurmak olmuştur. Bundan dolayı çoğunlukla eski Anadolu yerleşim yerlerinin zorunlu kalınmadıkça bir akar veya durgun su kenarında inşa ettikleri görülmektedir. Fakat güvenlik sebebiyle düşmanlardan korunmak için sarp ve yüksek yerlere yerleşmek mecburiyetinde olan topluluklar ise su temini için en yakın kaynaktan faydalanmak zorunda kalmışlardır. İşte bu zorunluluk insanları bazı tedbirlere yönlendirerek su temini için en kolay şekilde kuyular, sarnıçlar veya suyolları inşa etmek durumunda bırakmıştır (Önge, 1997: 1).

Su, bütün inançlarda kutsal görülmeyle beraber İslam medeniyetinde de mistik bir anlam ile kullanılmıştır. Bundan dolayı İslam, suyu simgesel anlamıyla birlikte

pragmatik anlamıyla da göz önünde bulundurarak çeşmeler, şadırvanlar ve sebiller gibi eserler ortaya koymuşlardır (Önge, 1983: 23-34).

2.1. Su Yapıları

Toplum halinde yaşayan insanların içmek, kullanmak ve onun her türlü hassasından istifade etmek ve başkalarını da ettirmek arzusuyla, çeşitli yapıların vücut bulmasına sebep olmuştur ki, inşası, fonksiyonu ve bunlarla ilgili adet, örf ve an 'anelerin hepsi 'Su Medeniyeti' dediğimiz sosyal ve kültürel insanlık tarihinin mühim bir bölümünü teşkil etmektedir. Zamanla medeniyet seviyeleri yükselen toplumlarda su yapılarının geliştiği görülmektedir. Anadolu'da medeniyet seviyesi yükseldikçe, yeryüzüne düşen kar ve yağmur sularını sarnıç ve depolarda, mevcut akarsuları bentlerde toplamak, toplanan suları uygun eğimlerle tüneller veya kanallar içerisinde kemerler üzerinde belli yerlere sevk etmek; şehirlere gelen suları maksemelerden, maslaklardan gereğince terazilerden geçirerek farklı yerlere dağıtmak; şehirlerde havuzlar, çeşmeler, şadırvanlar yapmak; alçak seviyedeki zemin sularını dolaplarla yükseklerle taşımak; yeraltı sularından faydalanmak sebebiyle kuyular açmak gibi çeşitli mimari yapılar uygulandığı görülmüştür (Önge, 1997: 1).

Mimari su yapılarından hangisinin inşa edileceği, içinde bulunan dönemde ortaya çıkan ihtiyaca, yapılacak yerin özelliklerine ve yaptıran kişinin maddi durumuna göre değişiklik göstermektedir. Dini bir yapı ile ilişkili bir su yapısı inşa edilmesi düşünüldüğünde, abdest almaya gelenlerin yararlanması için şadırvan, bir sarayın, köşkün veya herhangi bir yapının açık alanında estetik amaçlı bir su kullanımı tasarlanmak istenildiğinde, selsebillerin veya fiskiyeli çeşmelerin inşa edilmesi gündeme gelmiştir. Bundan dolayı su yapılarının ayrı ayrı kullanım alanı, mimari yapısı, malzemesi ve çalışma prensipleri oluşmuştur. Şadırvanlar aynı anda daha fazla işlevi yerine getirdiklerinden dolayı diğer su yapılarından daha karmaşık yapıya sahiptir olmakla birlikte inşaat maliyetleri açısından diğerler su yapılarından daha pahalıdır (Bilaloğlu, 1993: 20). Bunlardan bazı örnekleri şöyle sıralayabiliriz:

2.1.1. Çeşme

Çeşme kelimesinin Farsçada "göz" anlamındaki çeşmeden geldiği genellikle kabul edilir. Su çıkan kaynak, pınar ve gözlere çeşm denilmesi, bunların akıtıldığı küçük

yapılara çeşme adının verilmesine neden olmuştur (Arseven, 1983: 77-390). Çeşmelerin farklı zamanlarda ve yapılış amaçlarına göre; 'sikaye', 'ayn', 'meska', 'çeşme-i kevser', 'çeşme-i ab-ı zülal', 'çeşme- i dilküşa' şeklinde ifade edildiği görülmektedir. İlkçağ'da âbidevî çeşme yapıları nymphaeum olarak adlandırılmaktadır (Resim 2.1). Dışarıdan suyolları ile getirilen akarsu, bu nymphaeumların haznesinde toplanmakta ve ön cephesindeki mermerden yapılmış süslü çeşme gözlerinden sular akıtılmaktadır. Bizans devrinde ise daha küçük ölçülerde umumi çeşmeler yapıldığı tespit edilmektedir.

Resim 2. 1: Zwinger Sarayı'ndaki Nymphaeum, Almanya

Kaynak: <https://www.britannica.com/art/nymphaeum>

Türk mimarisinde en eski çeşmelerden biri, 1109-1122 yılları arasında Mardin'de Artuklular'dan Necmeddin İlgazi tarafından büyük bir külliye içinde yaptırılmıştır (Eyice, 1993: 277-287). Selçuklular Anadolu' da önceden inşa edilmiş yapıları hem kullanmaya devam etmiş hem de bunları onarma yoluna da gitmiştir. Zamanla artan ihtiyaç nedeniyle mevcut yapılar genişletilmiş ve buna ek olarak yenileri yapılmıştır.

Selçuklu dönemine ait en erken örnek ise Sivas Gök Medrese Çeşmesi'dir (Önge, 1997: 1).

Çeşmeler dönemlerine göre farklı mimari özellikler göstermişlerdir. Çeşmeler yapıların içlerinde ya da dışlarında bitişik olarak, meydanlarda, sokak aralarında, ibadethanelerde ya da mezarlıklarda, su ya da şerbet gibi meşrubat sunması gibi çeşitli formlarda yapılmışlardır (Eyice, 1993: 277-287).

2.1.2. Sebil

Sebil kelimesinin anlamı, Arapça maddi ve mecazi manalarda yol demektir. Bizim medeniyetimizde iyilik ve hayır yolu manasına alınmış, bu itibarla su tevzi yerlerine sebilhane ve kısaltmak amacıyla yalnızca sebil denilmiştir. Şehirlerde halkın, gelip geçerken parasız ve kolaylıkla soğuk ve temiz bir su içebilmesini temin için düşünülmüş ve yapılmışlardır (Çetintaş, 1944: 142).

Türk Mimarisinde önemli bir örnek olan ve mimari üslupları bulunduğu devrin üslubuyla uyum içerisinde olan eserlerdir. Bu yapılar sebilhane olarak isimlendirilmiştir ancak kısaca sebil denilmiştir (Arseven, 1983: 1772-1774).

Osmanlı su mimarisinin önemli eserlerinden sebil mimarisi XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadarki dönemde gelişim göstermektedir. Türk mimarisine özgü eserler olmakla birlikte geçmişte sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın ince birer sanat zevki olmuşlardır. Geçmişte mimari ve süsleme özellikleri ile önemli eserlerden oluşan sebil yapıları günümüzde tamamen kendi fonksiyonlarının dışında kullanılmaktadır (Tali, 2009a: 47-48).

Bilinen ilk sebil yapısı 1496-1503 tarihleri arasında şeyhülislamlık görevinde bulunan Efdalzade Hamidüddin Efendi tarafından yaptırılmış ancak günümüze ulaşamamıştır. Mevcut sebil yapılarının en eskisi 1565 tarihli Vefa'da medresenin köşesinde yer alan almaktadır (Urfalıoğlu, 2009: 249-251) (Resim 2.2).

Resim 2. 2: Ekmekçizade Ahmet Paşa Sebili, Vefa / İstanbul

Kaynak: www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=273

2.1.3. Selsebil

Sebil kelimesine gibi su mimarilerinden olan selsebil, sebil yapılarına benzemekle birlikte ondan farklı bir anlam ve fonksiyona göre inşa edilmiş Arapça kökenli bir yapıdır. (Önge, 1997: 26). Selsebil kelimesi, şakuli vaziyette büyük çeşme aynası olup üzerinde muhtelif yalıklar bulunan ve su birbirinden geçerek aşağıya kadar gelen çeşmelerle suyu birbirine akan teknelerden müteşekkil çeşmelere verilen addır. Selsebil Arapça da hafif su demek olduğu gibi, cennette bir pınar adıdır (Pakalın, 1993: 162).

Anadolu'da XIII. yüzyıl başlarından XIX. yüzyıl sonlarına kadar çeşitli değişiklikler sergileyen selsebiller, su sesini işitmek, ışığın akan suda oluşturduğu görüntüyü izlemek, serinlik hissinden yararlanmak için, dekoratif özellikte inşa edilmiş bu eserler, hem sivil hem de dini mimarimizin salon, sofa, iç avlu veya bahçelerinde yer almışlardır (Önge, 1997: 26) (Resim 2.3).

Resim 2. 3: Mevlana Müzesi Selsebili, Konya

Kaynak: www.muze.semazen.net/content.php?id=00061

2.1.4. Hamam

İnsanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren farklı medeniyetlerde hamam yapıları inşa edilmiştir. Arapçada “sıcak olmak, ısıtmak” manasındaki hamam kelimesinin sözlük manası “ısıtan yer” demektir. (Eyice, 1997: 402-430).

Roma döneminde hamamların mimari olarak ilk örneklerine rastlanmaktadır. MÖ I. yüzyılda, Sergius Orata ilk defa sıcak hava kullanmak yoluyla merkezi ısıtma sistemini inşa etmiştir. Bu sistem ise Roma hamamlarında inşa edilerek yaygınlaşmıştır (Ertuğrul, 2009: 241-242). Anıtsal bir formda olan Roma hamamı Roma mimarlığında önemli bir yere sahiptir. Sadece yıkanmak, temizlenmek için değil; sanat galerisi, sosyal kulüp, gimnazyum, halk kütüphanesi gibi işlevlere de sahip olmuştur. Yeraltı ısıtma sistemiyle ısıtılan hamamlarda, ısı, duvarlar arasında boş bırakılmış boşluklardan ya da tuğlaların boşluklarından fayda sağlamaktadır (Hasol, 2016a: 60).

İslam dininde temizliğe önem verildiğinden dolayı Selçuklular Anadolu'da yerleştikten sonra ikamet ettikleri bölgelere birçok hamam yapmışlardır. Anadolu'nun birçok bölgesine karşılaşılan hamamlar; ılıkılık, soyunmalık, halvet, sıcaklık, külhan ve su deposu gibi bölümlerden meydana gelmektedir (Güngör, 2021: 32-35) (Resim 2.4).

Resim 2. 4: Sokullu Mehmed Paşa Hamamı, Edirne

Kaynak: www.kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/gezilecekyer/sokullu-hamami

2.2. Şadırvanlar

Şadırvan kelimesi, Farsça kökenli olmakla birlikte şad (sevinçli) , revan (akan) su gibi akıp giden manasına gelmektedir. Şâdurvân ise biçim ve anlam olarak çeşmelerden farklı olarak, ortada bulunan fiskiyeden, kenarı yüksek bir havuzu dolduran su, havuzun kenarlarında bulunan musluklardan akmaktadır. Bunun amacı su taşımak

veya içmekten ziyade el yüz yıkamak veya abdest almaktır. Türk Mimarisinde şadırvan yapısı; içmek, abdest almak, suyun sesinden ve görünüşünden zevk verecek şekilde istifade etmek amacıyla, estetik bir tasarım ile birçok farklı yapının içinde veya dışında görülmüştür. Cami, mescit, medrese, tekke gibi dini yapılarda öncelikli olarak abdest almak ve içmek için; saray köşk, hamam gibi sivil yapılarda ise daha çok sesinden, görüntüsünden ve etrafına verdiği serinlikten yararlanmak için şadırvanlar inşa edilmişlerdir (Hasol, 2016b: 475; Çetinbaş, 1944: 141; Beyleryan, 1953: 1; Arseven, 1956: 511; Şapolyo, 1968: 14; Tokay, 1951: 5; Önge, 1988: 189; Özyurt, 1991: 117) (Resim 2.5).

Resim 2. 5: Ayasofya Camii Şadırvanı, İstanbul

Kaynak: www.eskiistanbul.net/6638/ayasofya-sadirvani

Şadırvan olarak ilk kabul edilen yapının; İranlı seyyah Nâsır-ı Hüsrev Sefername'sinde XI. yüzyılın ortalarında Diyarbakır Ulu Camii'ni gezmiş ve mescidin orasında büyük bir taşın bulunduğu ve o taşın üzerinde yaklaşık bir insan boyu yüksekliğinde havuzun bulunduğu, havuzun ortasında ise fiskiye bulunduğundan

bahsetmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki Diyarbakır Ulu Camii'ni iç avlusunda bulunan şadırvanın yerinde olması lazım gelen bir havuzdan bahsetmektedir (Önge, 1976: 198).

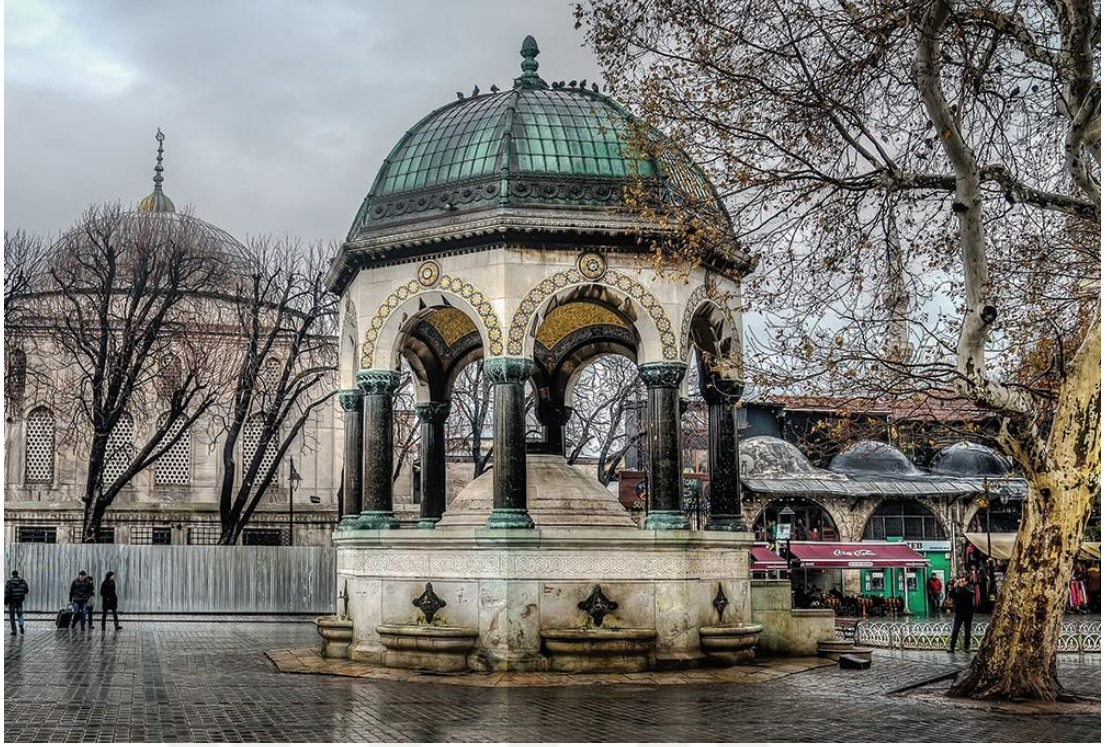
2.2.1. Şadırvan Türleri

2.2.1.1. Konumlarına Göre Şadırvanlar

Şadırvan yapıları hakkında yapılan çalışmalar incelendiğinde şadırvanların konumlarına göre kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Şadırvanlar konumlarına göre üç kategoriye ayrılmaktadır (Bilaloğlu, 1993: 50; Tali, 2009b: 59; Yüter, 2014: 78-79; Geyik, 2007: 173-174).

a) Meydan Şadırvanları

Bir mimari eserin parçası olmamakla beraber meydan çeşmesi gibi buldukları şehir veya yerleşim yerleri yapıları arasında kalan kısımda bulunurlar. Bu şadırvanlar bir meydana güzellik sağlamak amacıyla, tipleri, zengin süslemeleri, bazılarında bulunan kitabeleri ile yapılmışlardır. Bundan dolayı abdest alma imkânı sağlamak gibi fonksiyonları bulunmamaktadır. Meydan şadırvanlarına İstanbul Sultan Ahmet Meydanı'nda yer alan Alman Çeşmesi (XX. Yüzyıl) örnek gösterilebilir (Resim 2.6).

Resim 2. 6: Alman Çeşmesi, Fatih / İstanbul

Kaynak: www.buseterim.com.tr/tr/yasam/seyahat/istanbul-kesifleri-alman-cesmesi
#alman-imparatoru-kaiser-ii-wilhem-in-hediyesi-alman-cesmesi

b) Abdest Şadırvanları

Cami, medrese benzeri yapıların avlularında ya da yakınlarında; dini ibadetlerini yerine getirmek amacıyla gelenlerin temizlenmelerine, su içmelerine ve abdest almalarına hizmet etmeleri için inşa edilmişlerdir. Bunlara örnek olarak, Edirne Selimiye Camii Şadırvanı (1575) (Resim 2.7), Diyarbakır Ulu Camii Şadırvanı (1849), Kahire Tolunoğlu Ahmet Camii (986), Kudüs Mescid-i Aksa (XIX. yüzyıl) gösterilmektedir.

Resim 2. 7: Selimiye Camii Şadırvanı, Edirne

Kaynak: www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=26886&sessionid=5b489b469aabb

c) Bir Yapı İle Birlikte Yapılan Şadırvanlar

Ayak ve sütunlarla taşınan, kemerlere oturan ve köşk mescitlerinin altına inşa edilen şadırvanların Anadolu'da ilk örnekleri; Beylikler, Selçuklular ve erken Osmanlı devirlerinde görülmüştür. Bunlara örnek olarak, Bursa Koza Han (1491) (Resim 2.8), İzmir Şadırvanaltı Camii (1636) gösterilmektedir.

Resim 2. 8: Kozahan Şadırvanı, Osmangazi /

Kaynak: www.antbilgi.com/bursa-kozahan/

2.2.1.2. Plan Özelliklerine Göre Şadırvanlar

Şadırvanlar havuzlar planlarına göre üç kategoriye ayrılmaktadır (Beyleryan, 1953: 23; Tali, 2009b: 290-294).

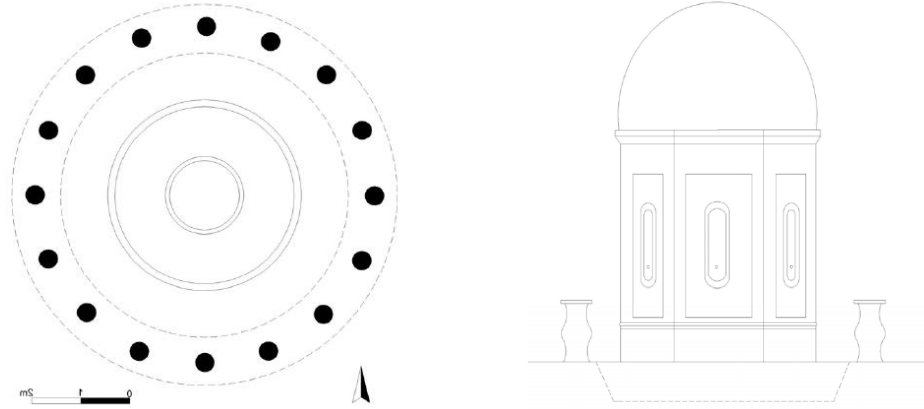
a) Yuvarlak ‘Silindirik’ Planlı Şadırvanlar

Bu planda bulunanlarda, havuzu birbirine eklemek yoluyla ortaya çıkan levhaların dış yüzleri hafifçe bombeli konveks olmaktadır (Şekil 2.1). Bunlar örnek olarak, Edirne Üç Şerefeli Camii şadırvanı (1445), Mahmud Paşa Camii şadırvanı (1463), Tokat Ali Paşa Camii şadırvanı (1800) (Resim 2.9) gösterilmektedir.

Resim 2. 9: Ali Paşa Şadırvanı, Tokat

Kaynak: www.mapio.net/pic/p-2629598/

Şekil 2. 1: Fatih İskender Paşa Cami Şadırvanı Genel Cephe ve Planı

Kaynak: Ş. Tali, Tez, s. 436.

b) Çokgen Planlı Şadırvanlar

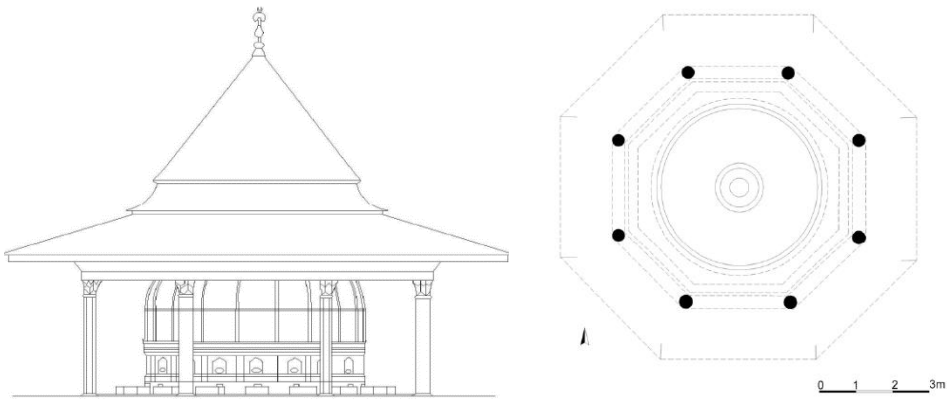
Bu plan özelliğinde bulunan şadırvan havuzları, birçok levhadan oluşmakla birlikte levhaların üzeri bazen düz, bazen de bombeli olup, her levhada çoğunlukla bir adet musluk bulunmaktadır (Şekil 2.2). Çokgen plan; sekizgen, ongen, on iki gen gibi alt

tiplerle değerlendirilmiştir. Bunlara örnek olarak, Bursa Muradiye Camii Şadırvanı (1426), Ankara Hacı Bayram Camii Şadırvanı (1427), İstanbul Sultan Ahmet Camii Şadırvanı (1617) (Resim 2.10), Bergama Yeni Camii Şadırvanı (1813) gösterilmektedir.

Resim 2. 10: Sultan Ahmet Camii Şadırvanı, Fatih / İstanbul

Kaynak: www.azbibak.com/sultan-ahmet-camii-hakkinda-bilgi/

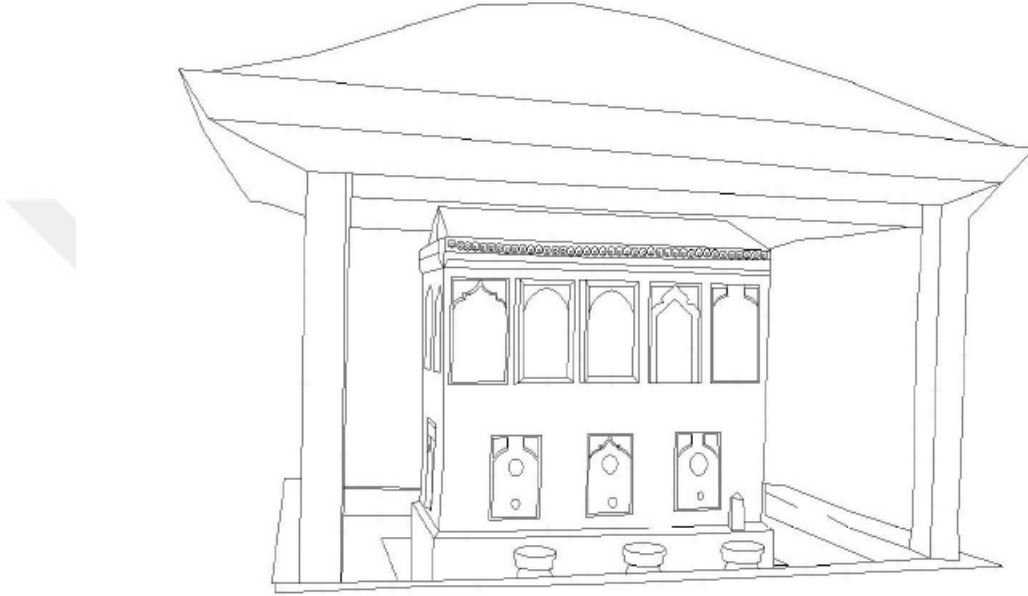

Şekil 2. 2: Fatih Cami Şadırvanı Genel Cephe ve Planı

Kaynak: Ş. Tali, Tez, s. 431.

c) Dikdörtgen Planlı Şadırvanlar

Bu plan tipinde bulunan şadırvanların havuzları kübik bir formda olmakla beraber havuzu oluşturan panoların sayısı azdır (Şekil 2.3). Bunlara örnek olarak, Neslişah Sultan Camii şadırvanı (1550), Tophane Karabaş Mustafa Ağa Camii Şadırvanı (XVI. yüzyıl), Beyoğlu Cihangir Camii Şadırvanı (XIX. yüzyıl) gösterilmektedir.

Şekil 2. 3: Ramazan Efendi Cami Şadırvanı Genel Cephe Çizimi

Kaynak: Ş. Tali, Tez, s. 449.

2.2.1.3. Fonksiyonlarına Göre Şadırvanlar

Her mimari yapı tipinde olduğu gibi şadırvanlarda fonksiyonlar içermektedir. A. Beyleryan şadırvanların bütün şekil hususiyetlerini bir tarafa bırakarak sadece fonksiyonelliğini göze alarak, musluklu ve musluksuz şadırvanlar olarak iki gruba ayırmıştır (Beyleryan, 1953: 24).

a) Musluklu Şadırvanlar

Bu tip şadırvanlar çok yaygın olarak görülmektedir. Her havuz levhasında bir musluk bulunur ve akan suyun gitmesi için havuzun çevresi boyunca dar bir girinti şeklinde yalak bulunmaktadır. Müslümanların bulunduğu yerlerde inşa edilen cami ve

mescitlerdeki şadırvanlar, farklı amaç ve fonksiyonlar içinde kullanılmakla beraber en önemli fonksiyonları da şüphesiz ibadet etmeden önce abdest alma işlevini yerine getirilmesini sağlamasıdır.

b) Musluksuz Şadırvanlar

Dekoratif değerleri ve serinletici özellikleri ön planda olan bu tip şadırvanların sayıları azdır. Muslukları bulunmadığı için, su yalağı veya üstte bir saçağı yoktur. Avlularının ortasında musluksuz, sadece süs ve gelenek unsuru olan şadırvanların bulunduğu camilerin dış avlularında veya dıştaki cephelerinde sıra haline musluklar bulunur (Resim 2.11). Bu örneği, Mimar Sinan ilk kez Süleymaniye Camiinde uygulamıştır.

Resim 2. 11: İkinci Bayezid Külliyesi, Edirne

Kaynak: www.moradergisi.com/haber/ikinci_bayezid_kulliyesi_saglik_muzesi_-_edirne-164126.html

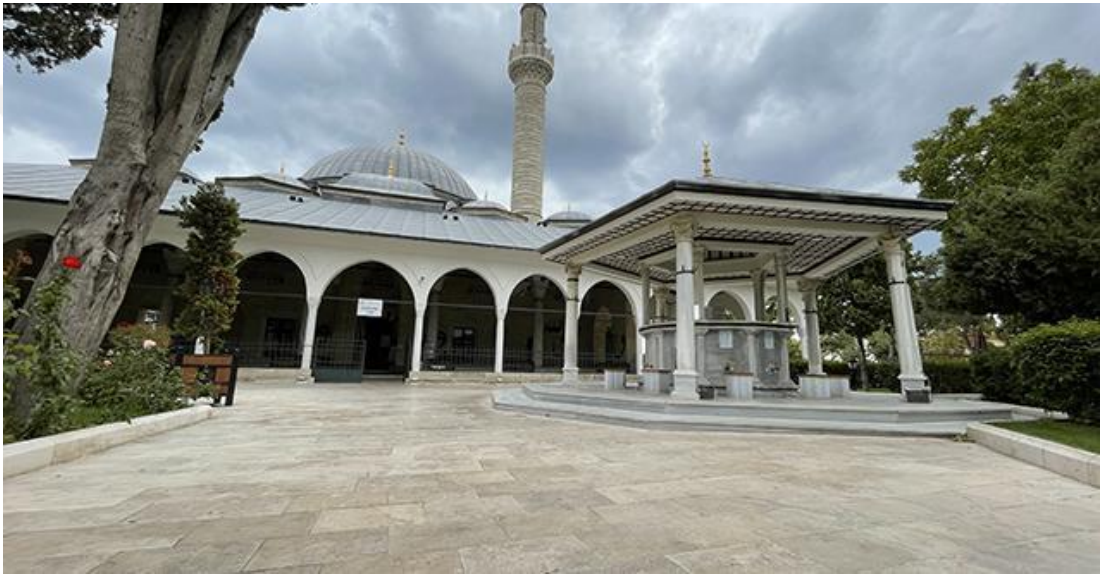
2.2.1.4. Örtü ve Taşıyıcı Sistemlerine Göre Şadırvanlar

Arthur Beyleryan, şadırvan havuzu ile çok defa onunla beraber düşünülmesi gereken sütunlu saçağın arasındaki münasebete göre tasnif etmektedir. Şadırvan havuzu ile üst

örtüyü taşıyan revak arasındaki ilişkiyi göz önüne alarak; taşıyıcı sütunları şadırvan havuzundan ayrı olanlar ve sütunları şadırvan havuzuna bağlı olanlar olmak üzere iki ayrı tasnife ayırmıştır (Bejleryan, 1953: 23-24).

a) Sütunları Şadırvan Havuzundan Ayrı Olanlar

Sütunlar şadırvan havuzundan ayrı olup, arada belli bir mesafenin bulunduğu şadırvanlardır. Bu tipte havuz, tamamen müstakil durumdadır. Yalnız bir tek havuzdan ibaret olan şadırvanlar bu gruba dâhil edilmektedir (Resim 2.12).

Resim 2. 12: Rüstem Paşa Camii, Tekirdağ

Kaynak: www.kapaklibakis.com.tr/genel/tekirdag-daki-tarihi-camiler-mimar-sinanin-izlerini-tasiyor-h18156.html

c) Sütunları Şadırvan Havuzuna Bağlı Olanlar

Bu tipte havuz levhaları gömme veya yarım sütun havası veren sütunlar arasında kalmaktadır. Genellikle bu tipte havuz üst kısmında sütunlar birbirine kemer örgüsü veya yekpare mermerden oluşturulmuş kemerle bağlanmıştır (Resim 2.13).

Resim 2. 13: Kadırga Sokullu Mehmed Paşa Camii, Fatih / İstanbul

Kaynak: www.istanbulium.net/2011/10/sultanahmetten-kadiryaya-gezi.html

2.2.1.5. Tipolojilerine Göre Şadırvanlar

Tipoloji, benzer katman içinde birbiriyle ilişkili olan şeylerin şekil özellikleri dikkate alınarak tasnif edilmesidir. Tipoloji mimarlık, arkeoloji, psikoloji gibi farklı alanlarda kullanılabilmektedir (*Tipoloji*, t.y.).

Şadırvanlar tipolojik olarak ise dört gruba ayrılmaktadır (Önge, 1976: 1697-1704; Tali, 2009b: 297-307).

a) Hazneleri veya Fıskiyeli Göbekleri Değişik Biçimlerde Yapılmış Abdest Şadırvanları

Kapalı Hazneli Şadırvanlar

Mimar Sinan tarafından farklı bir uygulamanın örneği olan bu tipte, bir kaide üstüne sebile benzer şekilde taşıma su ile doldurulan musluklu taş tekneler şeklinde inşa edilmişlerdir. Sinan, daha önce örnekleri olan bu tipi, klasik dönemde 1555 tarihli İstanbul Beşiktaş Sinan Paşa Camii ve 1586 tarihli Koca Mustafa Paşa Ramazan Efendi Camii'ndeki şadırvanlarda tatbik etmiştir. Büyük bir prizmatik tekne, şadırvan haznesi olarak kullanılmış ve üstü de dört sütun tarafından taşınan ahşap bir çatı ile

örtülmüştür. Mimar Sinan yukarıdaki iki örnekte dikdörtgen formunda uyguladığı kapalı hazneli tipi 1548 tarihli Şehzade Camii Medresesi (Resim 2.14) ile 1550 tarihli Rüstem Paşa Medresesi'nde, Anadolu Selçuklu kümbetlerine benzer bir formda uygulamıştır.

Resim 2. 14: Şehzade Mehmet Medresesi Şadırvanı, Fatih / İstanbul

Kaynak: www.canercangul.com/2185/sehzade-mehmet-medresesi-avlusundaki-sadirvan/

Hazneleri Mermer Kafesli ve Taçlı Abdest Şadırvanları

Havuz kenarları ve üst kısımları klasik abdest şadırvanlarından daha özenle bezenmiş şadırvanlardır. Üsküdar Mihrimah Sultan Camii (1548) şadırvanı (Resim 2.15), Üsküdar Atik Valide Camii şadırvanı (1583) ve Edirne Selimiye Camii (1575) şadırvanlarında bu bezeme özellikleri yoğun biçimde görülmektedir.

Resim 2. 15: Mihrimah Sultan Camii Şadırvanı, Üsküdar / İstanbul

Kaynak: www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=8989

Suluklu Abdest Şadırvanları

Küçük bir çeşmeden veya hazneye bitişik bir çanaktan susayanların şadırvanın suyunu rahatça içmelerine imkân veren ve suluk diye adlandırılan birimlerin bulunduğu şadırvanlardır. Bu uygulama Mimar Sinan tarafından başlatılmakla beraber sonrasında bazı talebeleri tarafından da tekrarlanmıştır. İstanbul Kadirga Sokullu Mehmed Paşa Camii şadırvanı (1571), Lüleburgaz Sokullu Camii (1564) şadırvanı, Edirne Selimiye Camii (1575) şadırvanı bunlardan bazı örneklerdir.

Köşk Mescid Şadırvanları

Anadolu'da genellikle avlusu bulunan hanlarda karşılaşılan, sütun veya ayaklara yaslanan kemerlerle zeminden yükseltilerek inşa edilen, köşk mescidlerin altında bulunan şadırvanlardır. İlk örnekleri Selçuklu olmakla birlikte özellikle Beylikler döneminde görülmektedir. Bursa Koza Han şadırvanı (1491), İzmir Şadırvanaltı Camii şadırvanı (1636) bunlardan bazı örneklerdir.

b) Üst Örtüsü Çift Destek Sırası İle Taşınan Abdest Şadırvanları

Üst örtüsü son cemaat mahalli örtüsünün bir devamı olarak Üsküdar Mihrimah Camii'nde olduğu gibi inşa edilen şadırvanlardır. Ayrıca Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camii'nde veya Üsküdar Atik Valide Camilerin de inşa edilenler gibi bazıları basık bazıları sivri kubbeler şeklinde biçimlenmiş şadırvanlardır. Bu uygulama şadırvanların hem daha sağlam hem de daha abidevi görünüş kazanmalarını sağlamıştır.

c) Su Taksim ve Havalandırma Köşkleri

Şadırvan mimarisinin en ilginç ve dikkat çekici tipini oluşturmaktadır. Türk su mimarisine Mimar Sinan'ın getirdiği en önemli yenilik ilk olarak Süleymaniye Camii'nde (1557) uyguladığı su taksim ve havalandırma tesisidir. Bu tip şadırvanlar, Sultan Ahmed Camii (1616), Yeni Camii (1663) (Resim 2.16), Üsküdar Yeni (Cedit) Valide Camii'nde (1710) uygulanmıştır.

Resim 2. 16: Yeni Camii Şadırvanı, Eminönü / İstanbul

Kaynak: www.wikipedia.org/wiki/%C5%9Ead%C4%B1rvan#/media/Dosya:DSC04004_Istanbul_-_Yeni_camii_-_Foto_G._Dall'Orto_24-5-2006.jpg

d) Sıra Musluklar (Zembil Şadırvanlar)

Bir sıra abdest musluğundan ibaret bu kompozisyonu Mimar Sinan yine ilk kez Süleymaniye Camii'nde (1557) uygulamıştır. Sultan Ahmed Camii (1616), Eminönü Yeni Camii (1663), Üsküdar Cedit Valide Camii (1710), Üsküdar Selimiye Camii (1805) ve Edirne Selimiye Camii'nde (1575) (Resim 2.17) de karşımıza çıkmaktadır.

Resim 2. 17: Selimiye Camii Şadırvanı, Edirne

Kaynak: www.docplayer.biz.tr/56053444-Selimiye-camii-m-imar-sinan-in-ustalik-es-eri-yazi-fotograf-ve-resimler-y-muh-mimar-bulent-cetinor.html

2.2.1.6. Şadırvanlarda Malzeme ve Teknik

Şadırvan yapılarının ana malzemesi çoğunlukla kesme taş ve mermer olmakla birlikte son dönem Osmanlı mimarisinde etkin olan üsluplar, mimaride kullanılan malzemeyi etkilememiştir (Kafkas, 1993: 58). Mermer, şadırvanlarda malzeme olarak kullanılmakla birlikte sütunlarda veya süsleme elemanı olarak ta kullanılmıştır. Ayrıca mermerler; keskin kenarlı motifler, oyma, kabartma veya rölyef tarzında bitkisel, geometrik, yazı (hat) veya figür olarak değişik formlarda değerlendirilmiştir.

Şadırvanlarda bulunabilen madeni malzemeler; musluklar, panolar üzerinde bulunan kabaralar, havuzların üst kısmında bulunan korkuluklar, üst örtüde bulunan âlemlerden oluşabilmektedir. Âlemler, çoğunlukla hilal veya palmet biçiminde en yaygın uygulanan birkaç çeşitten biridir. Bunlara örnek olarak Fatih Camii şadırvanı (1470) ve Beyazıd Camii şadırvanı (1501-1505) gösterilebilir.

Şadırvanlarda bulunabilen madeni korkuluklar; demir, bronz veya pirinçtir. Üst örtüsü kurşunla kaplanan şadırvanların en üst kısmında çoğunlukla çeşitli motiflerle değerlendirilmiş birer âlem bulunmakla birlikte inşa edildiği dönemin üslup özelliklerine göre çeşitlilik göstermektedir. Şadırvanlarda ahşap; özellikle dıştan kurşunla kaplanan üst örtünün altındaki saçakta veya kubbede kullanılmakla beraber bazen de taşıyıcı olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bazı şadırvanlarda çeşitli hat sanatları ile yazılmış kitabelerde görülmektedir. Kitabesi olan şadırvanlara örnek olarak Beşiktaş Sinan Paşa Camii şadırvanı (1555), Üsküdar Yeni Valide Camii şadırvanı (1710) , Ayasofya Camii şadırvanı (1740) (Resim2.5) gösterilebilir (Tali, 2009b: 339-340).

2.2.1.7. Şadırvanların Yapı Elemanları

Şadırvanlar, hem biçim ve üslupları, hem ölçüleri, hem de çeşitli fonksiyonları ihtiva etmesinden dolayı önemli mimari yapılardandır. Şadırvanların birçoğunda; oturma yerleri (oturaklar), su kanalı, musluk taşı, su haznesi, hazne üzeri detayları göbek çanağı, musluk, taşıyıcı sistem ve üst örtü gibi yapı elemanları bulunmaktadır (Bilaloğlu, 1993: 51; Geyik, 2007: 178).

a) Su Kanalı

Şadırvanın su haznesinin etrafını çevreleyen ve akan suyun tahliyesi amacıyla yapılan kanaldır. Havuzun biçimine göre şekillenmek ile birlikte derin ya da yüzeysel olarak yapılmaktadır (Bilaloğlu, 1993: 51; Geyik, 2007: 178) (Resim 2.18).

Resim 2. 18: Cenabı Ahmet Camii Şadırvanı Su Kanalı, Altındağ / Ankara

Kaynak: Hüseyin Ulusoy, 2021

b) Oturma Yeri (Oturaklar)

Şadırvanların hepsinde bulunmamakla birlikte, su haznesinin etrafında kullanıcıların oturmaları amacıyla yapılan, genellikle taş, mermer veya ahşap malzemeden yapılmış oturma yerleri bulunmaktadır. Oturma yerleri çoğunlukla kare, dikdörtgen veya dairesel biçimdedir (Resim 2.19). Ayrıca günümüzdeki birçok şadırvanın oturak taşları orijinal değildir (Bilaloğlu, 1993: 51; Geyik, 2007: 178).

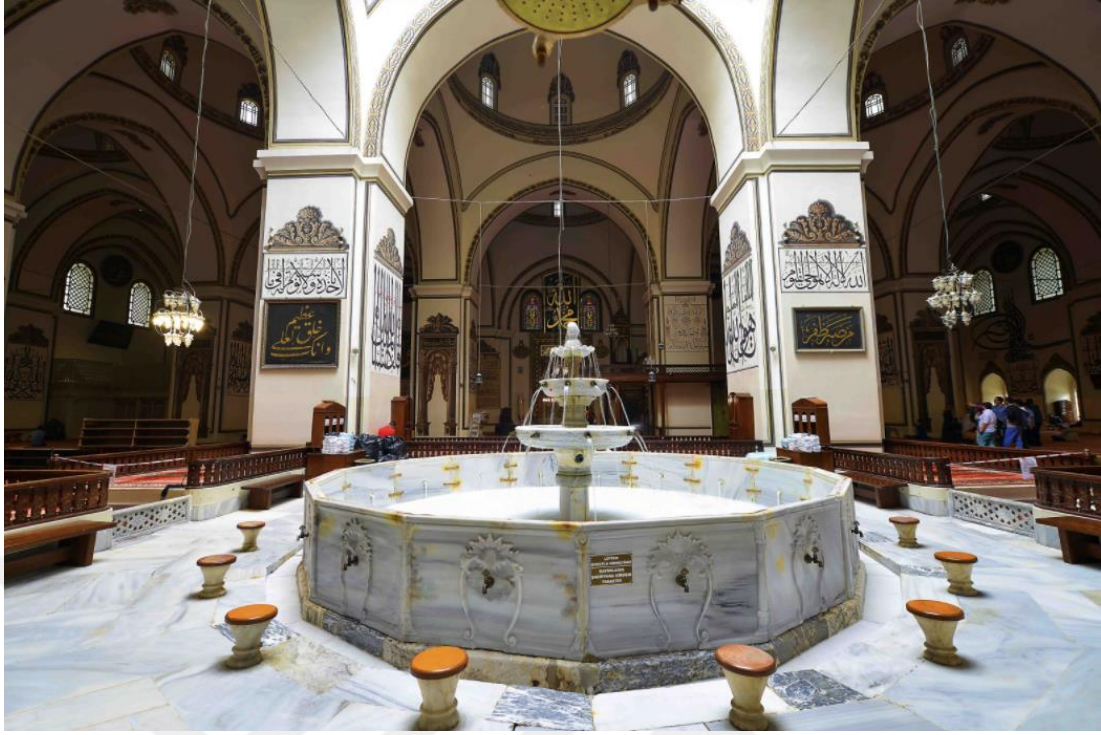

Resim 2. 19: Orhan Camii Şadırvanı Oturma Yeri, Sakarya

Kaynak: www.haber7.com/guncel/haber/3128379-tarihi-sadirvanin-mermer-ile-kaplanmasi-tepki-ckti)

c) Su Haznesi

Şadırvanlarda kullanılan suyun biriktirildiği su haznesi şadırvanı oluşturan önemli yapı elemanıdır. Su hazneleri genellikle mermer malzemedен yapılmakla birlikte şadırvanın formuna göre farklı planlarda yapılmaktadır. Anadolu'da Beylikler devrinden sonra, hazne kenarları yükseltilmiş ve musluklar takılmıştır (Resim 2.20). Günümüzde şadırvan sularının şehir şebeke su hatlarına bağlanması nedeniyle su haznelerinin işlevselliğini yitirdikleri görülmektedir. (Bilaloğlu, 1993: 52; Geyik, 2007: 179).

Resim 2. 20: Ulu Camii Şadırvanı Su Haznesi, Osmangazi / Bursa

Kaynak: www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecekyer/bursa-ulu-cami

d) Su Aynaları ve Musluklar

Su aynaları, su haznelerinin dış yüzeyinde bezenmiş taş veya mermer malzemelerden pano şeklinde yapılmıştır. Musluklar veya lüleler su aynalarının ortasına işlenen süslemenin iç kısmına takılmıştır (Resim 2.20). Burma lülelerin şadırvanlara XVI. yüzyılın ortalarından itibaren takıldığı anlaşılmaktadır (Bilaloğlu, 1993: 52; Geyik, 2007: 179; Önge, 1997: 30).

e) Hazne Üzeri Detayları

Abdest şadırvanlarında suyun temiz olması oldukça önem arz etmektedir. Bundan dolayı hazne içerisinde bulunan suya el sokulmasını veya haznedeki suyu gelebilecek hayvanların su ile temasını engellemek amacıyla hazne kenarlarına demir parmaklık ve üstünü kapatan tel kafes gibi koruyucu tedbirler alınmıştır (Bilaloğlu, 1993: 52).

Şadırvan havuzlarının üzerinde yer alan, madeni veya ahşap korkuluk ile tel kafes konulan ilk örnekler, XV. yüzyılda görülmektedir (Önge, 1997: 32).

Hazne üzeri detaylara örnek olarak; İstanbul'da bulunan Ayasofya Camii Şadırvanı (Resim 2.5), Tokat'ta bulunan Ali Paşa Şadırvanı (Resim 2.9) ve İstanbul'da bulunan Kadirga Sokullu Mehmed Paşa Camii Şadırvanı (Resim 2.13) gösterilebilir.

f) Fıskiyeli Su Çanağı

Su haznesinin ortasında bulunmakla beraber genellikle çanağın kenarları mukarnaslarla süslenmiştir. Dolan suyun, hazneye akmasını sağlayan boyutları farklı olan ufak delikler bırakılmıştır (Bilaloğlu, 1993: 52).

XIII. yüzyılda ilk olarak ortası göbekli şadırvanlar inşa edilmeye başlamıştır. XV. yüzyılda başından itibaren dış yüzler süslenmeye başlanmıştır. XVII. yüzyılda şadırvan çanaklarının bitkisel motiflerle dekore edilmeye başlandığı ve XVIII. yüzyılda ise şadırvan göbeklerinde bezeme ve çanak sayısının arttığı görülmektedir (Önge, 1997: 40). Örnek olarak Edirne Selimiye Camii Şadırvanı (Resim 2.17) ve Bursa Ulu Camii Şadırvanı (Resim 2.20) örnek olarak gösterilebilir.

g) Taşıyıcı Sistem ve Üst Örtü

Şadırvanlarda taşıyıcı sistem ve üst örtü, şadırvan havuzları etrafında abdest alan kişileri yağmur ve güneşten muhafaza etmek amacıyla sütunlara dayanan ahşap sundurmalar ile revaklar bulunmaktadır. Taşıyıcı sistem üzerinde geniş bir saçak ve havuzun üzerini örten çoğunlukla bir kubbe bulunmaktadır. Üst örtüsü bulunan ilk şadırvan örneklerine XV. yüzyılda rastlanılmaktadır (Önge, 1997: 32).

Şadırvanlarda bulunan havuzların çevresinde, taşıyıcı sistem üstünde farklı biçimlerde görülen örtünün mevcut olması, en erken örnekle başlayarak tüm yüzyıllarda görülmüştür. Günümüzde de yapımı süren şadırvanlarda bu uygulamanın farklı biçimlerinin kullanıldığı görülmektedir (Tali, 2009b: 324).

Örnek olarak İstanbul Ayasofya Camii Şadırvanı (Resim 2.5), Kahire Tolunoğlu Câmii Şadırvanı (Resim 2.25) ve Tekirdağ Rüstem Paşa Camii Şadırvanı (Resim 2.12) gösterilebilir.

2.2.1.8. Şadırvanlarda Süsleme

Şadırvanlarda bulunan süsleme unsurları Türk sanatını canlı tutan çok güzel detaylar ve motifler bulunmaktadır (Tokay, 1951: 6). Şadırvanların su haznesini çevreleyen pano yüzeylerinde, üst örtüyü kapatan kubbede, kemer köşeliğinde ya da sütun başlarında; bitkisel, geometrik, nesnel ve hepsinin birlikte işlendiği bezemeler taş ve mermer işçiliğinin en zarif örneklerini oluşturmaktadırlar (Geyik, 2007: 181).

XIV. yüzyıl sonlarından XV. yüzyıl sonlarına kadar, şadırvan havuzlarının planlarında ve dış cephelerinde genellikle bir sadelik görülmektedir. XVI. yüzyıl, cami şadırvanlarının mimari tasarım, üslup ve fonksiyon bakımından en güzel inşa edildiği dönem olmakla beraber en güzel örnekleri Mimar Sinan'ın eserlerinde görmekteyiz. XVIII. yüzyılda, barok ve rokoko üslubun tesiri ile çeşme ve sebillerde görülen plan şemalarında hâkim olan kavisli hatların, şadırvanlara da tatbik edilmekle birlikte şadırvan mimarisinde önemli değişiklikler getirmemiştir (Önge, 1997: 31-34).

a) *Mermer İşçiliği*

Mermer Türk su mimarisinde ve şadırvanlarda, temel yapı ve süsleme malzemesidir. Şadırvanların birinci derecede en önemli dekorasyonlarını mermer işçiliği oluşturmaktadır. Çünkü şadırvanın esasını genellikle mermer havuz teşkil etmektedir. Mermer işçiliğinde süsleme kabartma tekniğinde değerlendirilmiştir (Beyleryan, 1953: 27).

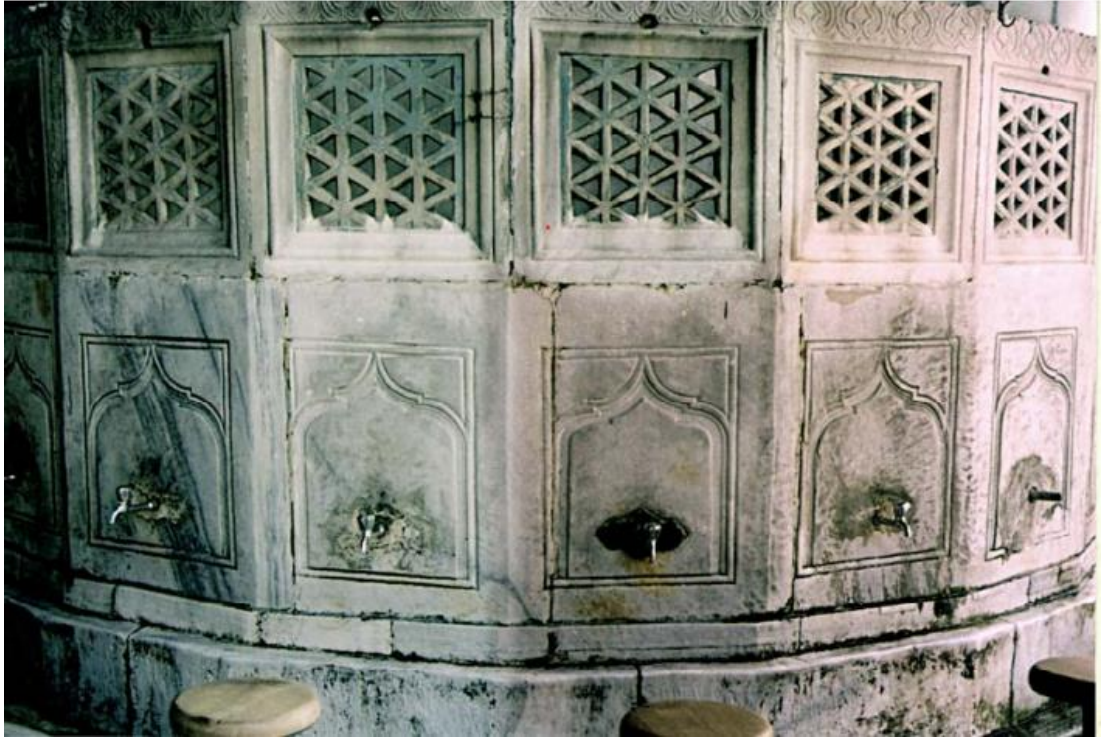
Mermer işçiliğinde başlıca tezyini elemanlar şunlardır (Beyleryan, 1953: 27):

- Havuzların alt ve üst kısmında yuvarlak ve keskin köşeli profiller
- Panolar üzerinde çerçeve-kemer dekoru. Bunların içinde kabartma rozetler ve musluklar bulunmaktadır.
- Levha taksimatına işaret eden, vertikal silmeler veya küçük sütuncuklar.
- Rölyef tarzında rumi dekorları. Bunlar İslami bir karakter taşır ve klasik devirde bu öğeye çoğunlukla rastlanmaktadır.
- Natüralist kabartma çiçek dekorları, bu dekorlar özellikle batılılaşma tesirlerinden sonra, mermer işçiliğinde sık sık görülmektedir.
- Frizler, genellikle lotus-palmet-lale, kıvrık dallar, hançer yaprağı dekoru şeklinde uzanırlar, ayrıca mukarnaslı (stalaktitli) frizlere de rastlamak mümkündür.

Genellikle kabartma mermer tezyicatlığına alçak-rölyef tekniğinin hâkim olduğu görülmektedir. Bitkisel (nebati) dekorların naturalistleştiği dönemlerde ise yüksek rölyef tekniğinde işlenmiş mermerlere rastlanmaktadır. Şadırvanlardaki mermer işçiliğindeki en fazla plastik kıymet kazanan unsurlar lüleler ve fiskiyelerdir. Fıskiyelerde bazen fantezi mimari modellerin yapıldığına rastlanmaktadır (Beyleryan, 1953: 27).

Mermer dekorasyonun başka bir grubunu da şebekeler oluşturmaktadır. Mermer şebekelerde çoğunlukla geometrik motifler uygulanmakla birlikte bu geometrik motiflerin nadiren de olsa bitkisel motifli şebekelerin kullanıldığı görülmektedir (Beyleryan, 1953: 27).

Şadırvanlarda mermer işçiliğinin sade örneklerine, İstanbul Fatih Camii Şadırvanı (1470), Edirne Üç Şerefeli Camii Şadırvanı (1437-1447), Tokat Ali Paşa Camii Şadırvanı (1800) , sade olmayan mermer işçiliklerine örnek olarak ise Üsküdar Mihrimah Sultan Camii Şadırvanı (1548) (Resim 2.21) , Sultan Ahmed Camii Şadırvanı (1616) ve Aksaray Laleli Camii Şadırvanı (1763), mermer şebekelerin örneklerine ise Üsküdar Mihrimah Sultan Camii Şadırvanı (1548), Beyoğlu Ağa Camii Şadırvanı (1579) gösterilmektedir (Tali, 2009b: 325-327).

Resim 2. 21: Mihrimah Sultan Camii Şadırvanı, Üsküdar / İstanbul

Kaynak: Ş. Tali, Tez, s. 583

b) Madeni Şebekeler

Madeni şebekeler, bazen geometrik bazen de bitkisel (nebati) formlarda çok kompleks dekorlar bulundurmaktadırlar. Çoğunlukla bronz malzemeden döküm usulüyle yapılmakla birlikte şadırvan havuzunun üst çevresini kapatmaya ve bir çerçeve oluşturmak amacıyla yapılmışlardır (Beyleryan, 1953, s. 27). Maden işçiliğine örnek olarak Eminönü Yeni Camii Şadırvanı (1663) (Resim 2.16), Ayasofya Şadırvanı (1740) gösterilmektedir.

c) Sütun Başlıkları ve Kaideler

Kaidelerin birçok çeşitleri vardır. Başlıklar ise klasik devirde baklavalı veya staliktirli dirler. Geç dönemde yeni tip barok başlıklar ortaya çıkmaktadır. Bunlar sütunlarıyla birlikte yine tezyini kıymetleri olan bir saçağı ve üst örtü sistemini taşımaktadırlar (Beyleryan, 1953: 27) (Resim 2.22).

Resim 2. 22: Laleli Camii Şadırvanı, Fatih / İstanbul

Kaynak: Ş. Tali, Tez, s. 775

d) Kalem İşleri

Kalem işlerinin orijinalleri az olmakla beraber Osmanlı mimarisinde önem arz etmekte ve Klasik dönemde çoğunlukla şadırvanların kubbelerinin iç kısmında ve saçakların alt yüzlerinde rastlanmaktadır (Beyleryan, 1953: 28).

Bu dönemde çoğunlukla rumi, bulut, hatâî, penç, gonca, sâz yolu ve yaprak gibi desenler kullanılırken, Batılılaşma döneminde ise gül, lale, karanfil, şakayık ve zambaklardan görülebilmektedir. Klasik dönem Osmanlı camilerinin genelinde kalem işleri, daha sonra yapılan restorasyonlarla ya yok olmuş ya da döneminin mimari anlayışına göre yapılan bezemelerin altında kalmıştır (Hatipoğlu, 2007: 49-54).

Şadırvanların saçak altlarındaki kalem işleri, dönemin süsleme üsluplarına göre genellikle sıva veya ahşap yüzeylere uygulanmıştır. Bunlara örnek olarak, Fatih Camii Şadırvanı (1470), İzmir Şadırvanaltı Camii Şadırvanı (1630), Ayasofya Camii Şadırvanı (1740), Amasya Yörgüç Paşa Camii Şadırvanı ve Güzelce Kasım Paşa Camii Şadırvanı (1870) (Resim 2.23) gösterilmektedir (Tali, 2009b: 336-337).

Resim 2. 23: Güzelce Kasım Paşa Camii Şadırvanı Üst Örtü Kalem İşi, Beyoğlu / İstanbul

Kaynak: Ş. Tali, Tez, s. 809

2.3. Geçmişten Günümüze Abdest Alma Mekânları

Su yapıları toplumların ihtiyaçlarına paralel olarak ve medeniyet seviyesi yükseldikçe gelişme göstermiştir. Geçmişten günümüze kadar su yapıları farklı formlarda inşa edilmişlerdir. Müslümanların ibadet ihtiyaçları için abdest almalarını temin edecek çeşitli mimari tasarımlar geçmişten günümüze kadar inşa edilmişlerdir.

2.3.1. Abdest Alma Mekânlarının Kavramsal ve Tarihsel Gelişimi

Abdest kelimesi, Arapçada “güzellik ve temizlik” anlamına gelen vudû’ (وضوء) şeklinde ifade edilir. Türkçede kullanılan abdest kelimesi ise Farsça âb (su) ve dest (el) kelimelerinden meydana gelen “el suyu” manasında bir kelimedir. Kur’ân-ı Kerîm’de abdest ile ilgili hükmü, “Ey inananlar! Namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar kollarınızı yıkayın, başlarınızı meshedin ve topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın” (Kur’an-ı Kerim, el-Mâide 5/6) şeklinde ifade edilmiştir. Abdesti namazdan başka olarak, Kâbe’yi tavaf etmek, Kur’an’a dokunmak ve tilâvet secdesi yapmak gibi ibadet ve ameller için de almak gereklidir. Abdest için önemli hususlardan biriside temiz su ile alınmasıdır(Şener, 1988: 68-70).

Tasarım amacıyla, abdest işlevi, vücudun belirli bölgelerinin tatlı su ile belirli bir sırayla temizlenmesini içerir (Diyanet İşleri Başkanlığı, t.y.).

Abdest alma mekânları denildiğinde kuşkusuz akla ilk olarak geleneksel şadırvan formları gelmekte ve bu işlev, şadırvan yapıları ile sembolleşmektedir. Son yüzyıl içinde çoğunlukla estetik bağlamını yitirse de yeni yapılan cami ve mescitlerde de şadırvan formlarına rastlanmaktadır. Bu bağlamda abdest alma mekânları sorunlarına odaklanan araştırmaya, konunun geleneksel tabanı olan şadırvan yapıları üzerinden başlanmıştır.

Şadırvanları, benzeri diğer su yapılarından farklı kılan en önemli sayılan özellik suyun zemin seviyesi üzerinden yukarıya çıkması sağlanarak depolanacağı bir hazneye aktarılan suyun, toprak altından getirilerek daha yüksek seviyede depolanması gerekmektedir. Oysa özellikle havuzlarda, suyun depolamasına yarayan seviye, suyu taşıyan künklerin aşağısında olup, suyun buraya aktarılması için ayrı bir düzenek gerekmektedir (Bilaloğlu, 1993: 21).

Mimari olarak şadırvanlar; cami, medrese ve bunlar gibi hayır tesislerinin revaklı avlularının bir unsuru olarak inşa edilen küçük mimari eserlerdir. Bu eserlerin görevlerinden, ilki avlusunda buldukları yer olan cami veya medresenin dersane mescidinde ibadet edeceklerin abdest alabilmelerine temin etmekte yardımcı olmak, ikincisi etrafı tekdüze diziler halinde bulunan revaklar ile çevrili, avlu ortasındaki boşluğu, göz oyalayıcı ve zarif mimari üsluplarıyla ile gidermek maksadıyla bütünüyle estetik anlayış, üçüncüsü ise su sesinin sağladığı huzur, dinlendirici ve ruha sükûnet sağlayan serinletici ortam meydana getirmektir (Eyice, 1975).

Camilerde, İslam dininde ibadet etmeden önce hem abdest almak amacı ile inşa edilen hem de sesinden ve serinliğinden faydalanılan şadırvanlar yapıları ait olduğu yapı ile bir üslup birliğine sahiptirler. Bir yapı bütünlüğünün tamamlayıcısı konumunda bulunan şadırvanlar, cami avlusunun mimari etkisini ve güzelliğini artıran eserlerdir (Koçel, 1971: 1).

Abdest almak maksadıyla cami avlularında da inşa edilen şadırvanlar, mimari olarak aşağıdaki birimlerden oluşmaktadır. Şadırvan mimarisi fonksiyon ve tiplere göre bazı farklılıklar göstermekle birlikte klasik bir şadırvanda çoğunlukla bulunan bölümler şunlardır (Tali, 2009: 58-59):

- Su haznesi veya havuz,
- Fıskiyeli su lülesi,
- Hazne üzerinde musluklar,
- Su yalağı,
- Üst örtünün üzerinde âlem,
- Havuzu dış etkilerden koruyan saçak ve kubbe,
- Hazne üzerinde kafes veya şebeke (koruyucu),
- Oturma taşları (yeri),
- Haznenin etrafında revak (tiplere göre olmayabilir),

Abdest şadırvanı dediğimiz şadırvan örnekleri çoğunlukla, Anadolu camilerinin dış veya iç avlularında bulunan ve ortasında göbekli fıskiyesi olan, kenarlarında ise muslukları bulunan yüksek kenarlı su yapılarıdır. Hazne çevresinde abdest alacaklar

için sabit oturaklar ve bunların zeminde de akan suyu toplayıp, uzaklaştıran bir kanal bulunmaktadır (Hasol, 2016b: 443) (Resim 2.24).

Resim 2. 24: Atik Valide Camii Minyatürü, İstanbul

Kaynak: www.zdergisi.istanbul/makale/atik-valide-camii-sir-olmus-nakkaslarin-sirli-nakislari-67

İslâmiyet'in ilk zamanlarında Kâbe bulunan Zemzem Kuyusunun yakınına inşa edilen havuzlardan biri abdest almak, öbürü su içmek için kullanılmıştır. Ayrıca Mescid-i Nebvî'de (Medine) bir abdest alma yapısı inşa edilmiştir. Emeviler dönemine ait, Filistin bulunan Hırbetü'l-Mefcer Sarayı'ndaki havuz bina yapısı Osmanlı zamanında yaygın hale gelen "baldaken" tarzı şadırvanların ilki sayılabilir. Eyyubiler zamanında, üst örtüsü olmayan açık havuzlu şadırvan modeli olarak bilinen ilk örnek inşa

edilmiştir. Mescid-i Aksâ ve Kubbetü's Sahrâ arasında görülmüş olan “birke” (büyük havuz) şadırvan havuzu, 1193 yılında yapılmış, Selçuklu Halep Emîri Seyfeddin Tengiz tarafından 1327’de onarılarak yenilenmiş, XIX. yüzyıl zamanında ise Osmanlı Devleti tarafından yeniden inşa edilmiştir (Kılıcı, 2010: 219-221). IX. yüzyılda inşa edilmiş olan Tolunoğlu Ahmed Câmii’nde bulunan dört ayaklı ve bir kubbe ile örtülü şadırvan, İslâm mimarisinde Türk üslubunun etkilerinin görülebildiği ilk şadırvan yapısı örneklerindedir (Tali, 2009b: 39) (Resim 2.25).

Resim 2. 25: Tolunoğlu Câmii Şadırvanı, Kahire

Kaynak: Pilehvarian, N. K. & Kılıçoğlu, S. (2017). İslam Mimarisinde Şadırvan, Z Dergisi, Şifa ve Su Sayısı (A. Kuruçay, Ed.). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, s. 238

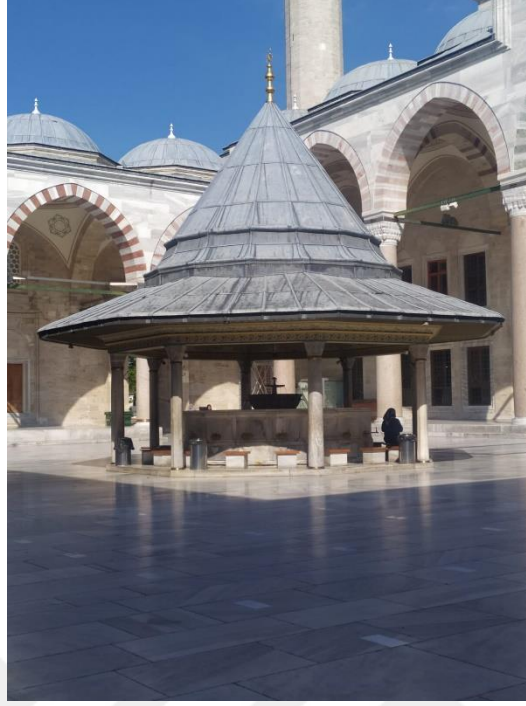
Anadolu’da bulunan en eski şadırvan örneklerinden birinin örneği VIII. yüzyılda Emeviler zamanında inşa edilen Harran Ulu Camii’nin avlusunda bulunmaktadır. Yapılan incelemelere göre cami iki farklı zaman diliminde yapılan inşaat sonucunda bugünkü formu meydana gelmiştir. İkinci inşaat yapılması XII. yüzyılın son zamanlarında Eyyubiler devrine rastlamakla birlikte mevcut bulunan şadırvan da,

caminin genel plan şemasındaki yerine göre, ikinci inşaat yapılan dönemin içinde kalmaktadır (Creswell, 1958: 150).

Anadolu'da Selçuklu devrinde inşa edilmiş ilk şadırvanlar, alçak kenarlı hazne biçimleriyle daha çok fiskiyeli havuzları anımsatmışlardır. Bu biçimdeki yapıları fiskiyeli havuzlardan farklı kılan en dikkat çekici özellik, haznelerinin zemin seviyesi üzerine yapılmalarıdır. Çoğunlukla dış kenarları dilimlenmiş bu haznelerin iç kenarları ve ortadaki fiskiyeli göbek çanakları da dilimlerle veya mukarnaslarla süslenmiştir. Bu dönemin dini eserlerindeki şadırvanlarda da abdest muslukları yoktur; aynen havuzlarda olduğu gibi, maşrapaları veya ibrikleri kullanarak haznedeki su ile şadırvan kenarında abdest alınmıştır. Beylikler devrinden itibaren, bilhassa abdest şadırvanlarında hazne kenarlarının yüksel inşa edildiği, musluklar takıldığı ve kenarlarına musluklar bulunan sebil teknesi gibi, suyu doldurularak kullanılan abdest şadırvanları görülmüştür (Önge, 1988: 189).

Osmanlı dönemi mimarisinde, üstü örtülü havuzu olan, ortasında kaideli bir çanakta fiskiyeli göbeği, oturak taşı ve kenarlarında musluk bulunan şadırvan yapısının ilk örneği İstanbul Fatih Camii'nde 1470 tarihinde görülmüştür (Şekil 2.26). Evliya Çelebi, bu mimari eseri havuz olarak anlatmakta ise de, camiin vakfiyesinde bulunan 'şadırvan-ı hurşit-nişan' ifadesindeki tarifte (Vakıflar Umum Müdürlüğü, 1938: 263) şadırvan kelimesi anlamının XV. yüzyılın sonlarından itibaren bugünkü anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır. 1512 tarihinde yapılmış bulunan Konya Mevlana Dergâhı ve 1752 tarihinde yapılmış bulunan Kastamonu Nasrullah Camii şadırvanlarının kitabelerinde 'şadırvan' ismi geçmektedir (Önge, 1997: 9). Evliya Çelebi, 1557 tarihli İstanbul Süleymaniye Camii'nin iç avlusunda bulunan şadırvanı anlatırken '...Tuhaftır ki, başka havuzların suları aşağı yukarıya çıktığı için şadırvan denilmiştir' anlatımındaki ifadesi dikkat çekmektedir (Çelebi, 1969: 57).

Klasik Osmanlı devrinde, şadırvan mimarisinin fonksiyon özelliklerine göre pek çok yenilikler görülmekle beraber, dikkat edilmesi gereken detaylarla farklı formlar tatbik edilmiştir. Anadolu'nun farklı bölgelerindeki geleneksel şadırvan çeşitlerine kıyasla, bilhassa Mimar Sinan'ın eserlerinde karşılaşılan örnekler, o tarihe kadar yapılmamış tasarımları ve ilgi çekici detayları barındırmaları ile Osmanlı devri Türk şadırvan mimarisindeki yenilikleri göstermek bakımından önemlidir (Önge, 1988: 189).

Resim 2. 26: Fatih Camii Şadırvanı, İstanbul

Kaynak: Hüseyin Ulusoy, 2022

Tarihsel gelişim süreci bakımından, Prof. Dr. Yılmaz Önge'nin XI. Yüzyıldan itibaren şadırvan mimarisinin gelişim süreci kronolojisi aşağıdaki Tablo 2.1'de gösterilmiştir (Önge, 1997: 39-40).

Tablo 2.1: XI. Yüzyıldan İtibaren Şadırvan Mimarisindeki Gelişim Süreci

Yüzyıl	Açıklama
XI.	Bu dönemi belirleyici bir model yoktur.
XII.	Ulu Camilerin iç avlularında dıştan poligonal planlı bir havuzu olan, içten dilimli görünüşte “fevkani” şekilde inşa edilmiş şadırvan modelleri görülmektedir.

Tablo 2.1: XI. Yüzyıldan İtibaren Şadırvan Mimarisindeki Gelişim Süreci (Devamı)

Yüzyıl	Açıklama
XIII.	a) Yapıların açık veya kapalı avlularında poligonal planlı, alçak tutulmuş, içten ve dıştan dilimli bir görünüşe sahip ortası göbekli şadırvanlardır.
	b) Kervansaray avlularında fevkani köşk mescitlerin alt kısmında bulunan şadırvanlar
XIV.	a) Kenarlarının iç yüzleri mukarnas süslemeli göbek çanakları ve havuzları olan poligonal planlı şadırvanlar
	b) Dış yüzleri mukarnas süslü havuz ve göbek çanakları olan poligonal planlı şadırvanlar
	c) Poligonal planlı sade görünümlü havuzlarıyla camilerin iç avlularında mevcut şadırvanlar
	d) Basit bir kaide ve bunun üstündeki çanaktan mevcut olan, havuzsuz hamam şadırvanları
XV.	a) Çoğunlukla camilerin iç avlularında ahşap bir sundurma altında bulunur. Cephelerinde lüleleri, suya müdahaleyi engellemek için inşa edilmiş korkulukları ile ortası göbekli havuzları olan şadırvanlar
	b) Çoğunlukla kervansaray ve han avlularında bulunan, köşelerindeki sütunlarla beraber üstteki fevkani köşk mescidi taşıyan şadırvanlar
XVI.	a) Havuz cephelerine lüleler konulmuş ve karşılıklarına oturak taşları eklenmiş cami şadırvanları
	b) Üst örtüsü, havuz köşelerine yerleştirilmiş sütunların taşıdığı şadırvanlar
	c) Klasik cami şadırvanlarına benzeyen ancak havuzun kenarında abdest musluğu olmayan, su köşkü veya kapalı şadırvan denilen su havalandırma tesisleri
XVII.	Mevcut bulunan modellerde değişiklik görülmemektedir.
XVIII.	Şadırvan göbeklerinde çanak sayısı fazlalaşmış ancak bunun dışında mevcut örneklerde değişiklik olmamıştır.
XIX.	Mevcut bulunan modellerde değişiklik görülmemektedir.

Cami şadırvanlarının mimari şahsiyetlerini yitirmeleri XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren başlamış ve bu dönemden sonra küçülmeye ve kaybolmaya başlamışlardır. Şundan dolayıdır ki, 1763 tarihinde inşa edilen Laleli Camii, 1800 tarihli inşa edilen Eyüp Sultan Camii ve 1826 tarihinde inşa edilen Nusretiye Camii şadırvanları, mimari yapıları ile özgünlüğünü kaybetmiş son eserlerine örneklerdir. Şadırvan yapıları, 1853 tarihli Dolmabahçe ve Ortaköy camileri ile 1886 tarihli Yıldız Hamidiye Camii'nde artık görünmez olmuştur (Önge, 1997: 35).

Abdest alma mekânları, şadırvanlardan ayrı olarak isimlendirilen ancak günümüzde konu hakkında yeterli çalışma bulunmamasından dolayı kavramsal olarak tam açıklaması bulunmamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2021 yılında yayınlanan Cami Planlama ve Tasarım Kılavuzu'nda abdesthane (lavabo, wc); İbadet yerinin dışarısından doğrudan bağlantısı bulunan veya temiz alan (halı) ile teması bulunmayan mekânlardan girilen ıslak hacimli mahallerdir şeklinde tanımlanmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021: 17).

Yine aynı kılavuzda şadırvanlar ise; çoğunlukla ibadet yerlerinin yanında abdest almak maksadıyla inşa edilen, yine çoğunlukla avluların ortasında çeşitli formlarda yapılan estetik ve sanatsal bir öge olarak tanımlanmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021: 23).

TDV İslam Ansiklopedisinde ise; Abdesthane, halk dilinde aptesane şeklini alan abdesthâne, Farsça âb-dest (el suyu, ibadet öncesi yapılan temizlik) ve hâne kelimelerinden meydana gelen Osmanlıca bir isimdir. Abdesthane her dilde olduğu gibi helâya verilen isimlerin nezaketen asıl hüviyetini kapatma amacıyla seçilmiştir. Bundan dolayı bu ad lavabolu tuvaletler için kullanıldığında bile sadece helâ anlamındadır. Çünkü içerisinde abdest alınması mekruh olan bir mekâna “abdest alınan yer” şeklinde adlandırılması söz konusu değildir’ şeklinde ifade edilmiştir (Erdem, 1988: 70-72).

Geleneksel şadırvan yapılarının yanında “şadırvan” olarak isimlendirilmeyen ancak abdest alma işlevini içeren, üzerinde yeterli çalışma bulunmadığından abdesthane kavramında tam mutabık olunmadığını düşünüldüğünden bu çalışmada “abdest alma mekânları” olarak isimlendirilmiştir. Günümüzde çoklukla inşa edilmekle birlikte mimari olarak ortaya çıkış tarihleri tam olarak bilinmemektedir. Günümüzde, kentsel nüfusun artması ve değişen hayat pratikleri neticesinde abdest alma işlevini gören mekân türleri de farklılaşmıştır. Bunlara örnek vermek gerekirse; alışveriş merkezleri,

iş merkezleri, kamu binaları, kongre ve konferans merkezleri, stadyum, üniversite, okul, yurt ve benzeri mekânlardır.

Bu mahaller, geleneksel şadırvanlara fonksiyon açısından benzemektedir. Ancak yukarıda da değinildiği gibi çoğunlukla estetik nitelikten uzak olup bir tasarım veya üretim tabanına oturmamaktadır. Bu yapıların bir kısmının cami ya da mescitlerde bodrum katlarında kalan tasarımsal boşluklara yerleştirildiği, hacimlerinin ise daha çok yapı parseline göre ortaya çıktığı izlenmiştir. Kalabalık cemaatin ortak namaz vakitlerindeki toplu abdest alma işlevine odaklanan bu mahallerin üretiminde daha çok ekonomik kaygının güdüldüğü, yapılan incelemelerde görülmüştür.

Günümüz abdest alma mekânları, aynı işleve yönelmelerinden dolayı şadırvan yapıları ile aynı ya da çok benzer bileşenler/bölmeler içerdiği gibi bir takım farklılıklara da sahiptir. Yapılan örnek ve literatür incelemeleri neticesinde; musluk, oturak taşı gibi benzerlikler olmakla birlikte şadırvanların etrafının “açık”, abdest alma mekânlarının “kapalı” olması, mahallerin içinde ya da bitişiğinde tuvaletlerin olması, abdest mahallerinin estetik açıdan ilişkili olduğu dini yapı ile estetik uyumsuzluğu ve daha çok fayda merkezli bir formda yapıldıkları görülmektedir.

Abdest alma ihtiyacının karşılanabilmesi için geçmişten günümüze farklı formlarda mimari yapılar inşa edilmiştir. Yapılan literatür çalışmasında yapılan bu mimari eserler geçmişten günümüze gelene kadar kavram olarak şadırvan kelimesinin kullanıldığını görmekteyiz. Günümüzde ise şadırvan yapıları genel anlamıyla sanatsal ve estetik bir öge olarak görülmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021: 23). Günümüzde inşa edilen abdest alma mekânlarının şadırvan yapıları gibi estetik, sanatsal veya yapıldığı eser ile üslup bütünlüğü oluşturacak bir formda yapılmadığı sadece fonksiyon odaklı inşa edildiği görülmektedir. Günümüzde yapılan abdest alma mekânlarına şadırvan kelimesinde olduğu gibi kavram ve anlam bağlamında bir kelime kullanılmamıştır. Yaygın olarak kullanılan abdesthane kelimesinin anlamı lavabolu tuvalet demektir (Erdem, 1988: 70-72).

2.4. Şadırvan ve Abdest Alma Mekânlarının Mimari Özellikleri

Abdest alma mekânları (Resim 2.27) alanında ülkemizde yeterli araştırma olmamakla birlikte tasarım kriterleri açısından herhangi standart, yönetmelik, genelge vb. bulunmamaktadır. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2021 yılında yayınlanan Cami Planlama ve Tasarım Kılavuzu yayımlanarak bu alanla ilgili bir takım hususlara değinilmiştir. Yayınlanan kılavuzunda; camilerin ve destek ünitelerinin tasarımında inşa süreçlerinde düzenleyici, mimari ve estetik ile ilgili hususları içeren, inşa edileceği konumu ve bünyesinde hangi destek ünitelerinin bulunacağını belirleyen bir kural veya düzenlemenin bulunmadığı ifade edilerek bu alandaki eksiklikten bahsedilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021: 4-5).

Ülkemizden farklı olarak yurtdışında bu alan ile ilgili çalışmalar mevcuttur. Bunlardan bazıları aşağıda belirtilmiştir.

Ahmed Mokhtar tarafından 2005 yılında Camilerde ve İslami İbadet Tesislerinde Abdest Alanları İçin Tasarım Yönergeleri çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmada abdest alma mekânları tasarımında dikkat edilmesi gereken durumlar anlatılmakla birlikte abdest alma birimi içinde tasarım standartları sunmaktadır (Mokhtar, 2005) A.

Malezya’da Ezrin Hani Şükadarin, Nursyazwani Mohd Nawi, Arti Amalin Abd Ghani tarafından 2021 yılında Bir Yüksek Öğrenim Kurumunda Bir Caminin Abdest Alma Mekânının Ergonomi Tasarımının İncelenmesi çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmada mevcutta bulunan abdest alma mekanlarının tasarımları ile Malezya’da yaşayanların antropometrisi ölçüleri arasındaki uyumsuzluk olup olmadığını araştırmak, anket yoluyla kullanıcıların mevcut abdest alma mekanları tasarımlarının memnuniyet düzeyini belirleyerek antropometrik ve ergonomik veriler doğrultusunda iyileştirilmesi gereken yönler hakkında önerilerde bulunmaktadır (Sukadarin, E. H., Nawi, N. S. M., Ghani, A. A. A. (2021).

Endonezya’da Sarah Aliya Che Hasbi ve Sufian Hamat tarafından 2020 yılında İslami Abdestin Ergonomisi: Camide Yaşlılar İçin Hususların Araştırılması çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmada abdest alma mekanlarının pratik kullanımını örnek incelemesi metodu ile gözlemlenmekte, kullanıcılar ile memnuniyet anketi yapılmakta, örnek incelemesi yapılan abdest alma mekanlarının ölçülendirilerek antropometrik ve ergonomik karşılaştırması yapılmakta ve yaşlı kullanıcılar için önerilerde bulunmaktadır Hasbi, S. A. C., Hamat, S. (2020).

Müslüman olsun ya da olmasın birçok tasarımcıya ya bir cami ya da birçok İslam ülkesinde olduğu gibi bir alışveriş merkezinin, sergi salonunun, havaalanının veya başka bir kamu binasının parçası olan bir ibadethane tasarlama görevi verilir. Diğer bina türlerinde olduğu gibi, bu tasarımcılar gerekli tasarım verilerini elde etmek için ortak referans kitapları (örn. Neufert, 2003) ve bazı özel kitaplar kullanır. Bazı İslam ülkelerindeki yetkililer cami tasarımı için kılavuzlar yayınlamaktadır (İbraheem, 1979). Ülkemizde ise 2021 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Cami Planlama ve Tasarım Kılavuzu yayınlanmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021). Bu kaynaklar, tasarımcıların uygun tasarım kararları vermesine ve tesisin yeterli, verimli, güvenli ve rahat kullanımını sağlamaya yardımcı olur. Bununla birlikte, bu referansların çoğu, yalnızca caminin ibadet alanının tasarımına odaklanmaktadır. Genellikle caminin destek alanlarını görmezden gelirler. Tuvaletler ve abdest alma mekânları gibi bu destekleyici alanlar gerekli olabilir veya ölümler için vücut yıkama odası, kütüphane veya sınıf gibi isteğe bağlı olabilir. Gerekli alanlar kategorisinde, tuvalet tasarımı çok standarttır ve gereksinimler çoğu tasarımcı tarafından iyi bilinmektedir. Camilerin destekleyici alanlarından olan abdest alma mekânları tasarımları çok daha zorlayıcıdır. Çünkü birçok tasarımcının aşına olmadığı bir işlev için gereklidirler. Ne yazık ki, tasarımcıların kullanıcılara güvenli ve konforlu abdest alanları sağlamasına yardımcı olacak tasarım yönergeleri yok denecek kadar azdır. Sonuç olarak, tasarımın kalitesi büyük ölçüde tasarımcının mekânın işlevini anlama ve tanıma yeteneğine ve çeşitli tasarım alternatiflerini araştırmak için zaman ayırmaya istekli olmasına bağlıdır. (Mokhtar, 2005: IV).

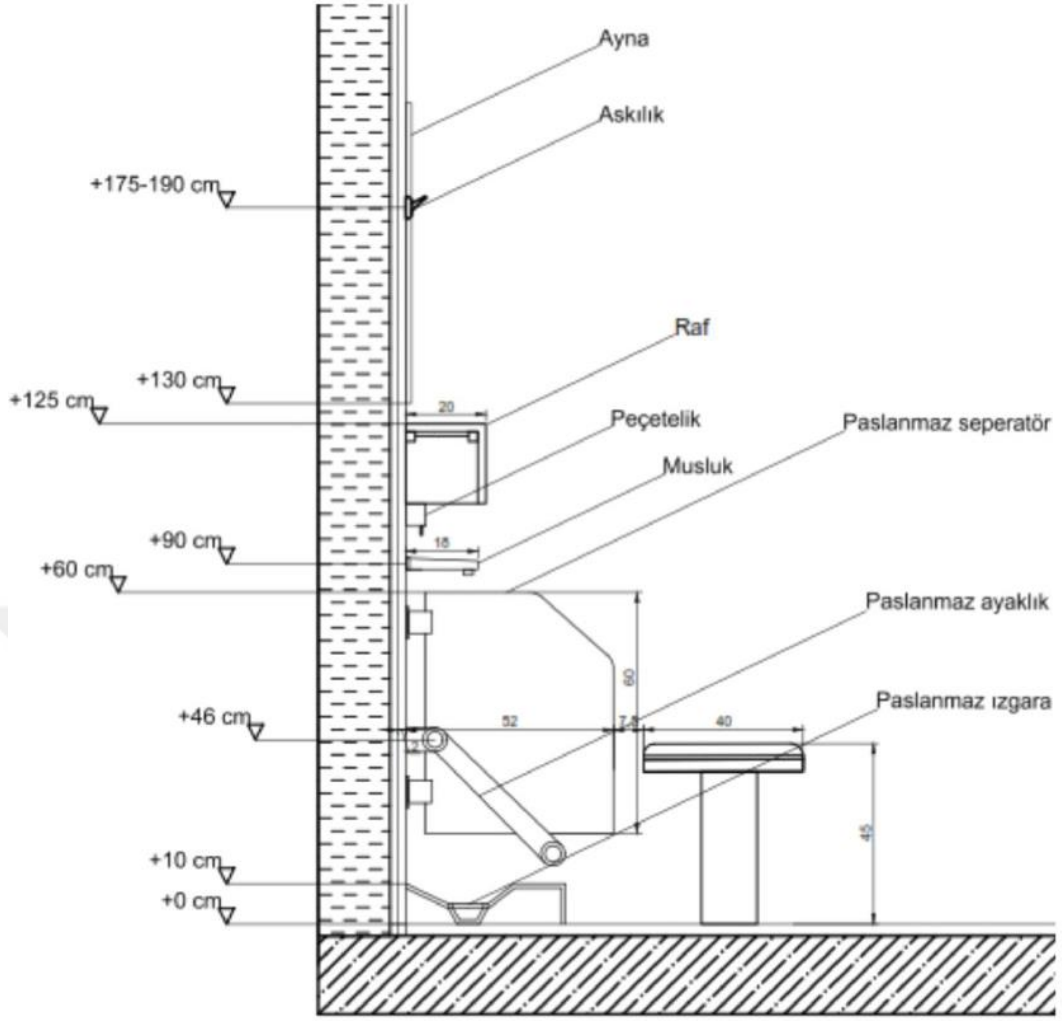

Resim 2. 27: Abdest Alma Mekanı Örneği, Ankara

Kaynak: Hüseyin Ulusoy, 2021

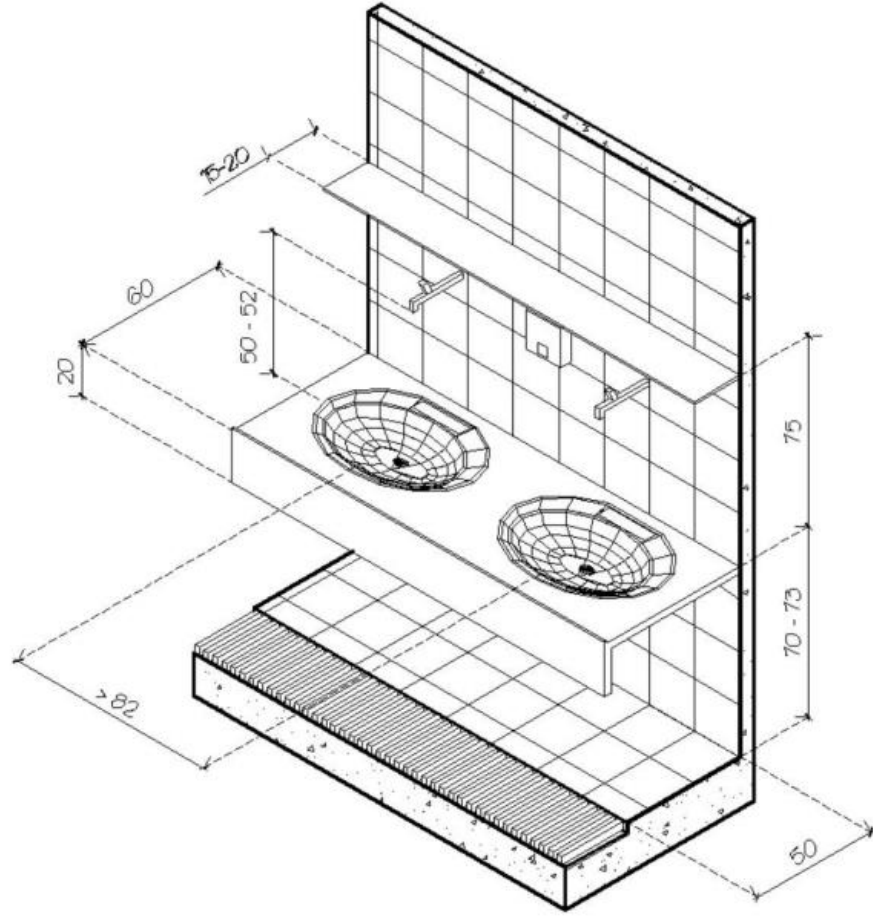
2.4.1. Abdest Alma Birimi Tasarımı

Ergonomi, konfor ve verimlilik konularında çalışmalar gerçekleştiren disiplindir. Örnek vermek gerekirse, bir makineyi kullanan operatörün yeteneklerine uyumlu veya kişilerin etkileşimde içerisindeki ortamın herhangi bir yönüne tasarlamak suretiyle konforu, verimliliği ve güvenliği en üst seviyeye taşımaya çıkarmaya çalışır (Osborne, 1993: 4). Antropometri ise ergonominin önemli bir dalı olmakla birlikte, insanların güç, vücut büyüklüğü, şekil ve çalışma kapasitesi ölçümleriyle ilgilenmektedir (Pheasant, 1996: 6). Antropometrik verilerin ilk tasarım aşamasında kullanılması sonrasında ortaya çıkabilecek zorlu şekil ve boyut değişikliklerini en aza indirmeyi sağlamaktadır. Antropometri bilgisinden fayda sağlamak için insanın vücut ölçüleri ve hareketleri ile hem giyilen hem de kullanılan eşyalar arasındaki etkileşim hakkında yeterli doneye sahip olmak gereklidir (Robinette, 2012: 378). Ülkemizde ortalama

Şekil 2. 5: Abdest Alma Birimi Örnek Detay Çizimi (Düz Döşeme)

Kaynak: www.yonetimhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/Cami+Planlama+ve+Tasarimi+Kilavuzu+2021.pdf

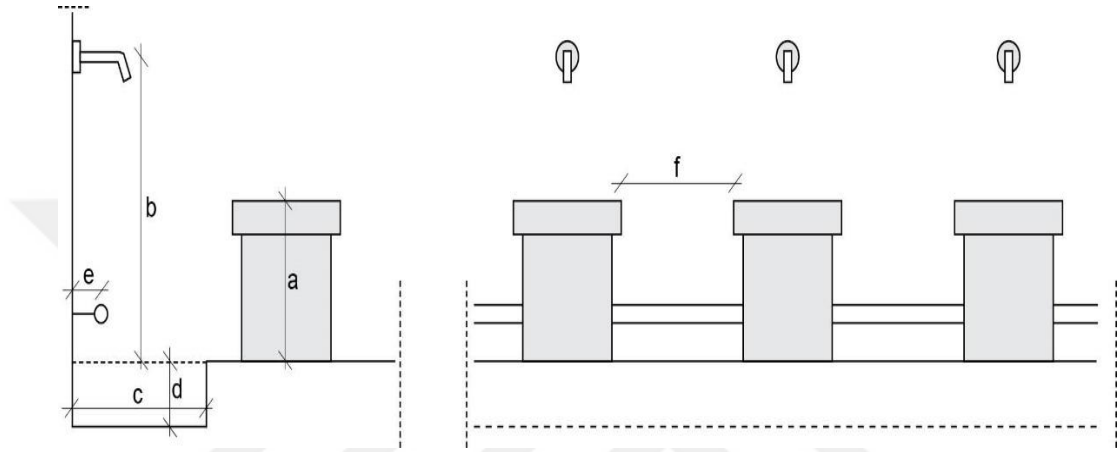
Şekil 2. 6: Ayakta Abdest Alma Birimi Tasarım Örneği

Kaynak: Mokhtar, A. (2005). Design Guidelines for Ablution Spaces in Mosques and Islamic Praying Facilities, United Arab Emirates, s. 13

2.4.2. Abdest Alma Birimi Sayısı

Abdest alma birimlerinin sayısı (Şekil 2.7) için örnek çalışmayı, M. Nofel 1999 yılında pilot çalışma olarak Mısır'daki yerleşim bölgesi camilerinin abdest alma birimlerinin kullanımı için bir anket yaptı ve sabit bir orandan ziyade eğriler ortaya çıktı. Suyun kolayca bulunabileceği zengin yerleşim bölgeleri ile bazılarının camide abdest alma imkânı bulabileceği fakir veya ticari alanlar için daha iyi bir seçenek olarak farklı gereksinimler bulmuştur. Zengin yerleşim alanları için: 225 kullanıcı kapasiteli

camiiye kadar minimum 2 adet, daha sonra rasyon 1:65'ten başlar ve yaklaşık 600 kullanıcı kapasitesinde 1:40'a yükselir, ardından 2000 kullanıcı kapasitesinde tekrar yaklaşık 1:55'e düşer. Yoksul veya ticari alanlar için 200 kullanıcı kapasiteli camiye kadar gerekli minimum 3 ünedir. Bu oran daha sonra 1:40'tan başlar ve yaklaşık 800 kullanıcı kapasitesinde 1:32'ye yükselir, ardından 2000 kullanıcı kapasitesinde tekrar yaklaşık 1:45'e düşer (Nofel, 1999: 75-94).

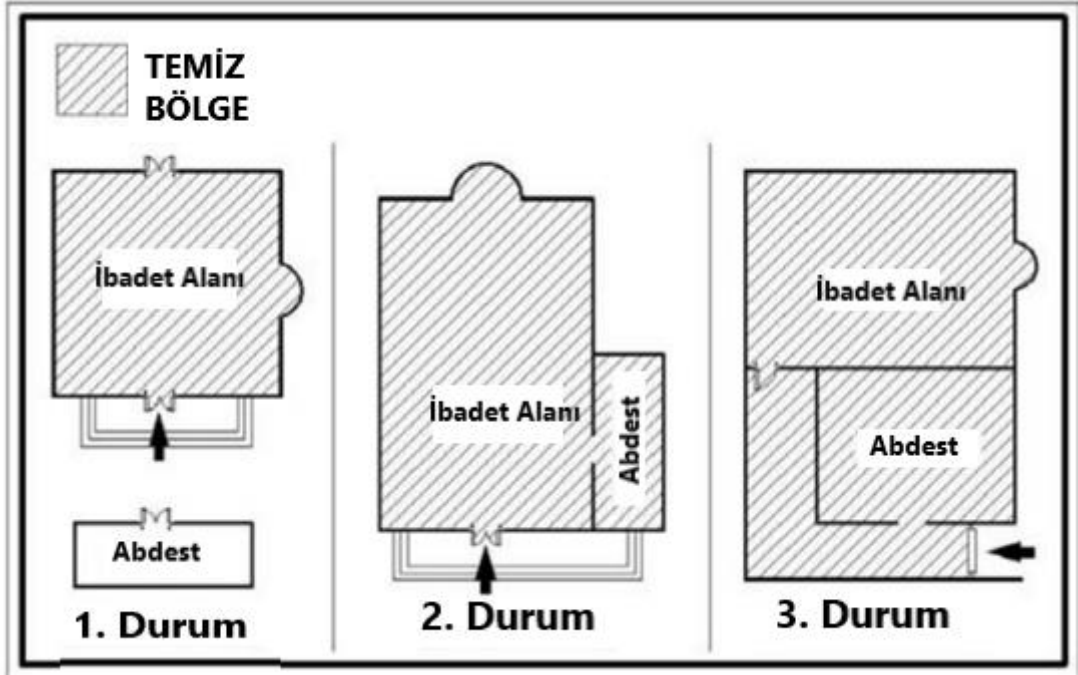

Şekil 2. 7: Abdest Alma Biriminin Tasarımsal Öğelerini Gösterir Detay

Kaynak: Hüseyin ULUSOY, 2021

2.4.3. Konum

Abdest alma mekânlarının konumlarına göre bir tasnifinin olmadığı yapılan incelemelerde ve gözlemler sonucunda tespit edilmiştir. Abdest alma mekânları, cami, mescit, alışveriş merkezi, kamu binaları vb. birçok yapıda inşa edilebildiğinden dolayı konumunu etkileyen birden fazla etmen bulunabilmektedir. Abdest alma mekânları tuvaletler ile aynı mahalde oldukları gibi ayrı mahallerde de bulunabilmektedir. Genel olarak konumlarına göre Şekil 2.8'de olduğu gibi görülmektedir.

Şekil 2. 8: İbadet Yeri ile Abdest Alma Mekânı Arasında İlişki

Kaynak: Mokhtar, A. (2005). Design Guidelines for Ablution Spaces in Mosques and Islamic Praying Facilities, United Arab Emirates, s. 7.

Ayrıca ülkemizde abdest alma mekânlarının camilerin bodrum katlarında inşa edilmekte oldukları da görülmektedir.

2.4.4. Mahremiyet

Abdest alma mekânlarını hem bayanlar hem erkekler kullanırlar. Kamuya açık alanlarda abdest işlevini gerçekleştiren erkek ve bayanların birbirlerine karşı namahrem olmalarından ötürü aynı mahalde olmamaları gerekir (Şener, 1991: 125-126). Bu sebeple abdest alma mekânları erkekler için ve bayanlar için ayrı ayrı inşa edilmişlerdir.

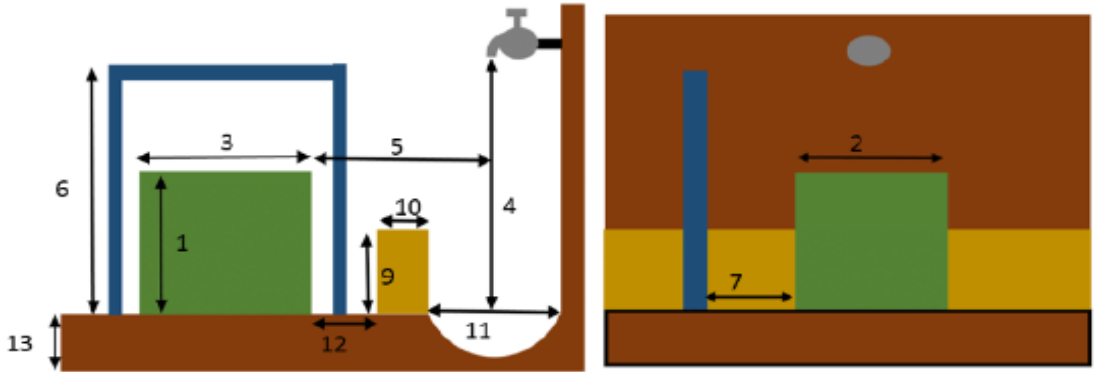
2.4.5. Malzeme ve Teknik

Abdest alma mekânlarında yapılan incelemeler neticesinde çoğunlukla kullanılan malzemelerin başında seramik kaplama gelmekle birlikte bazı yerlerde mermer

kullanılmaktadır. Kaplama malzemesi olarak kullanılan seramikler ile ilgili su emme oranı, kaydırmazlık vb. teknik özellikler ile ilgili standart olmamakla birlikte uygulamada çok farklı malzemeler görülmektedir. Şadırvanlarda görülen süsleme unsurlarından olan panolar, sütun başlıkları, hilal, âlem, korkuluk vb. malzemeler abdest alma mekânlarında görülmemektedir.

2.4.5.1. Yapı Malzemesi ve Elemanları

Abdest ünitesi, abdest mahallinde tek bir kullanıcının abdest alma işlemini gerçekleştirdiği yerdir. Abdest alma mekânlarının yapı malzemeleri ve elemanları şadırvanlarla benzerlik gösterdiği gibi ayrıştığı durumlarda bulunmaktadır (Şekil 2.9). Abdest alma birimini oluşturan öğeler Şekil 2.9 çiziminde gösterildiği gibi birçok yapı malzemesi ve elemanından oluşmaktadır. Bu yapı elemanları ve malzemelerinden benzerlik gösterenler su kanalı, oturma yer, musluklardan oluşmakla beraber farklılık gösterenler ise seperatör, tırabzan ve bazı aksesuarlardan oluşmaktadır. Bu farklılıklar dönemin inşa edilen dönemin ortaya çıkardığı ihtiyaçlara göre değiştiği düşünülmektedir. Aşağıda şadırvanlar ile abdest alma mekânlarının benzerlik gösteren ve farklılık gösteren yapı malzemeleri ve elemanları açıklanmıştır.

Şekil 2. 9: Abdest Alma Birimi Örneği

Kaynak: Dawal, S. Z., Mahadi, W. L., & Mübin, M. (2016). Wudu'nun Yaşlı ve Engelliler İçin İş İstasyonu Tasarımı Malezya Camileri. İran Halk Sağlığı Dergisi, s. 114-124.

Su Kanalı

Abdest alma birimlerinden akan suyun tahliyesi amacıyla yapılan kanaldır (Resim 2.28). Abdest alma birimlerinin formlarına göre değişmekle birlikte herhangi bir standardı bulunmamaktadır.

Resim 2. 28: Hisarcıklıoğlu Beştepe Camii Abdest Alma Mekânı Su Kanalı, Yenimahalle / Ankara

Kaynak: Hüseyin Ulusoy, 2021

Oturma Yeri (Oturaklar)

Ülkemizde abdest alma mekânlarının genelinde oturarak abdest alınmaktadır. Kullanıcıların oturmaları amacıyla yapılan, genellikle taş, mermer veya ahşap malzemeden yapılmış oturma yerleri bulunmaktadır. Oturma yerleri çoğunlukla kare, dikdörtgen veya dairesel (Resim 2.28) biçimdedir.

Musluklar

Abdest alma mekânlarında gelişen teknoloji ile birlikte şadırvanlarda görülen su hazneleri bulunmamakla birlikte şebeke su hatları kullanılmaktadır. Kullanılan musluklar sensörlü olabildiği gibi sağa sola hareket eden başlıklara da (Resim 2.28) sahip olanları görülmektedir.

Seperatör

Abdest alma birimlerini ayırmak için kullanılan, paslanmaz çelik, seramik, kompakt malzemelerden yapılmaktadır (Resim 2.29). Çok yaygın olarak kullanılmaktadır.

Resim 2. 29: İhsan Doğramacızade Camii Abdest Alma Mekânı Kompakt Seperatör, Çankaya / Ankara

Kaynak: Hüseyin Ulusoy, 2022

Trabzan

Kullanıcıların ayaklarını yıkamak için kullandıkları genellikle paslanmaz çelikten (Resim 2.28-29) yapılmaktadır. Herhangi bir standardı olmamakla birlikte çok yaygın olarak kullanılmamaktadır.

Aksesuarlar

Sabunluk

Abdest alma birimlerinde kullanıcıların ellerini sıvı sabun ile temizlemeleri amacıyla düşünülen aksesuarlardır (Resim 2.28). Yapılan araştırmalarda şadırvanlarda görülmemektedir.

Ayna

Şadırvanlarda görülen su aynalarında farklı olarak sadece kullanıcıların kendilerini görebilmeleri amacıyla kullanılan aksesuarlardır (Resim 2.29).

Raf

Kullanıcıların gözlük, telefon vb. şahsi eşyalarını abdest süresince koyabildikleri kısım dır (Resim 2.29). Çok yaygın olarak görülmemektedir.

Peçetelik

Kullanıcıların abdest aldıktan sonra peçete ile kurulanmaları amacıyla eklenen aksesuarlardır.(Resim 2.29) Şadırvanlarda görülmemekle birlikte çok yaygın olarak görülmektedir.

Askılık

Genellikle kış aylarında kullanıcıların kaban, mont vb. kıyafetlerini astıkları aksesuarlardır. (Resim 2.29) Bayan abdest alma mekânlarında daha fazla kullanılmaktadır. Şadırvanlarda görülmemekle birlikte çok yaygın olarak kullanılmaktadır.

2.4.5.2. Diğer Tasarım Öğeleri

Abdest alma mekânları şadırvanlarda olduğu gibi estetik ya da üslup özelliklerini yansıtan mermer işçiliği, sütun başlıkları, kalem işçiliği, üst örtü, madeni şebekeler gibi tasarımlar olmadığı için şadırvanlarda olduğu gibi ayrı başlık olarak incelememişlerdir.

Abdest alma mekânları çoğunlukla kapalı mekânlarda yapıldıkları için şadırvanlardan farklı olarak havalandırma, aydınlatma öğeleride tasarım aşamasında düşünülmesi gerekmektedir.

Ayrıca gelişen teknoloji ile birlikte günümüzde mobil abdest alma tasarımları da Resim 2.30'da görülmekle birlikte çok yaygın olarak kullanılmamaktadır.

Resim 2. 30: Mobil Abdest Alma Birimi Örnekleri

Kaynak: www.wudumate.com/wudu-foot-baths/

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞADIRVAN VE ABDEST ALMA MEKÂNLARININ GÜNCEL SORUNLARININ VE ÖRNEKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yukarıda dönemsel uygulamaları, türleri ve alt birimleri incelenen şadırvanlar ve abdest alma mekânları modern dünyada neredeyse her caminin, mescidin bünyesinde bulunan önemli bileşenlerindedir. Şadırvanların ve abdest alma mekânlarının analize dayanmayan sabit bir anlayışla inşa edilmesi ve bunun sonucunda da kullanımına dair çeşitli zorlukların yaşanması birtakım şikâyetleri de ardından getirmektedir. Bu şikâyetlerin mimarlık bilimini ilgilendiren bir sorunsalı da ortaya koyduğu açıktır. Bu bağlamda yaşanan problemleri analiz ve veriye dayalı olarak ortaya koymak ve arkasından da mimarlık açısından çözüm önerileri sunmak çalışmanın motivasyonu olmuştur.

Bu bölümde cami ve mescitlerde abdest almak üzere inşa edilen şadırvan ve abdest alma mekânlarına ait geçmişte ve günümüzde inşa edilen camilerde bulunan şadırvanlar ile abdest alma mekânları yerinde tetkik edilerek örnek incelemesi yapılmıştır. Bununla birlikte şadırvan ve abdest alma mekânlarının kullanımının değerlendirilmesi amacıyla öncelikle bir anket çalışması yapılarak, bu ankete ait veriler aşağıda paylaşılmıştır. Bulunan bulgular değerlendirilmiş ve öneriler sunulmaya çalışılmıştır.

3.1. Örnek İncelemeleri

Aşağıda, günümüz ve önceki yüzyıllara ait şadırvan ve abdest alma mekânlarından Ankara çapında örnek incelemeleri yapılmıştır. İncelenen örnek uygulamalar toplamda dört adettir. Seçilen örnekler Ankara ilinde geçmiş dönemleri yansıttığı düşünülen 1565-66 yıllarında inşa edilen Cenâbî Ahmet Paşa Cami ve 1428 yılında inşa edilen Karacabey Camidir. Günümüzü ve güncel uygulamaları yansıtmaması açısından ise 2013 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı yanında inşa edilen Ahmet Hamdi Akseki Cami ve 2010 yılında inşa edilen Hisarcıklıoğlu Beştepe Camidir. Örnek incelemesi neticesinde a-şadırvan ve abdest alma mekânlarının tasarımına etki eden noktalardan ölçümler

yapılarak 2021 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Cami Planlama ve Tasarım Kılavuzunda belirtilen ölçüler ile kıyaslanarak tablo halinde sunulmuştur.

İncelenen ilk örnek olan Mimar Sinan'ın Ankara'daki tek eseri Cenâbî Ahmet Paşa Camiini, Kanuni Sultan Süleyman devrinde Ankara'da Anadolu beylerbeyi olarak vazife yapan Cenâbî Ahmet Paşa tarafından 1565-66 yılında yaptırıldığını bilinmektedir. Camide bulunan kitabelerden, yapının 1802 ve 1887 tarihlerinde tadilat yapılarak yenilediği öğrenilmektedir. Cumhuriyet Dönemi'nde ise 1940'ta ve 1959-1970 yılları arasında tadilatlar geçirilmiştir (Resim 3.1-2) (Kalfazade, 1993: 351-352).

Resim 3. 1: Cenâbî Ahmet Paşa Camii, Altındağ / Ankara

Kaynak: www.islamansiklopedisi.org.tr/cenabi-ahmed-pasa-camii

Caminin avlusunda bulunan şadırvan Tablo 2.1. de verilen XVI. dönem eserlerindedir. Üst örtüsünde kurşun kaplamanın bulunduğu, havuz köşelerine yerleştirilmiş mermer sütunların taşıdığı, hazne etrafı korkulukla çevrili, oturak, su kanalı ve muslukları bulunmaktadır (Resim 3.2).

Resim 3. 2: Cenâbî Ahmet Paşa Camii Şadırvanı, Altındağ / Ankara

Kaynak: Hüseyin Ulusoy, 2021

İncelenen ikinci örnek olan Karaca Bey Camii'nin 1428 yılında Çelebi Sultan Mehmet'in damadı Anadolu Beylerbeyi Celâlettin Karaca Bey tarafından inşa edildiği bilinmektedir. Caminin şadırvanı olmayıp inşa edildiğin dönemden kaldığı bilinen bir çeşmesi vardır. Aynı zamanda cami bünyesinde inşa tarihi bilinmeyen, sıra musluklu bir şadırvanı bulunmaktadır (Resim 3.3-4) (Karakaya, 2019: 18-20).

Resim 3. 3: Karaca Bey Camii, Altındağ / Ankara

Kaynak: www.islamansiklopedisi.org.tr/karaca-bey-camii-ve-kulliyesi

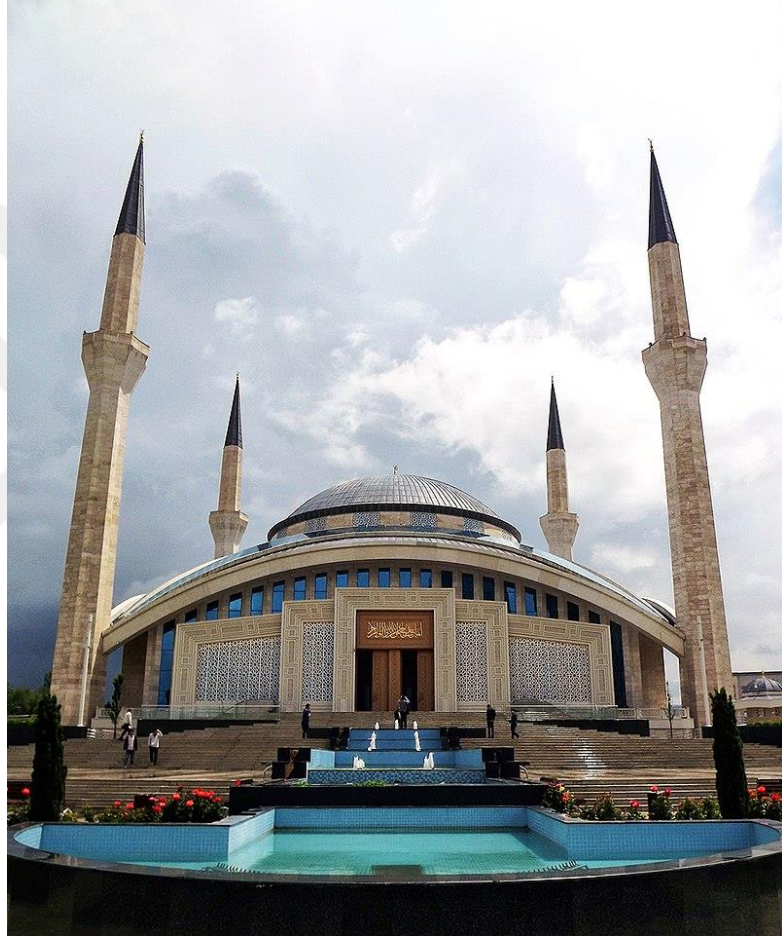
Caminin doğu cephesinde bulunan sıra musluklu şadırvanlara örnek teşkil ettiği görülmektedir. İnşa edildiği tarih tam olarak bilinmemekle birlikte caminin inşa edildiği dönemde yapılmadığı düşünülmektedir. Üst örtüsünün bulunduğu, sıra musluklar halinde oturaklarının olduğu, muslukları, tırabzan, askılık, peçetelik gibi aksesuarları bulunmaktadır (Resim 3.4).

Resim 3. 4: Karaca Bey Camii Sıra Musluklu Şadırvanı, Altındağ / Ankara

Kaynak: Hüseyin Ulusoy, 2021

İncelenen üçüncü örnek yakın zamanda inşa edilmiş bir örnek olan Ahmet Hamdi Akseki Camii, 2013 yılında ibadete açılmıştır. Avlusunda şadırvan, bodrum katında ise abdest alma mekânları bulunmaktadır. 80 bin m2 kapalı alan, 20 bin 618 m2 avlu, 11 bin 870 m2 peyzaj alanına kurulan cami, kapalı ortamda ibadet edecek kişi sayısının aynı anda 6 bin kişiye ulaşmasına ve camide cenaze namazlarında ise 30 bin kişinin namaz kılabilmesine imkân tanır (Resim 3.5-6-7) (Ahmet Hamdi Akseki Camii, t.y.).

Resim 3. 5: Ahmet Hamdi Akseki Camii, Çankaya / Ankara

Kaynak: www.flickr.com/photos/68454818@N04/14174806218/

Ahmet Hamdi Akseki Camii, Diyanet İşleri Başkanlığının yanında inşa edildiğinden dolayı şadırvan ve abdest alma mekânlarının incelenmesi günümüzde tasarlanan güncel uygulamaları yansıtması açısından önemlidir.

Resim 3. 6: Ahmet Hamdi Akseki Camii Şadırvanı, Çankaya / Ankara

Kaynak: Hüseyin Ulusoy, 2021

Cami avlusunun kuzeyinde şadırvan, bodrum katında ise abdest alma mekânları inşa edilmiştir. Avluda bulunan şadırvan; üst örtüsü sütunsuz ve kubbe formunda olduğu, havuz kenarı korkulukları andıran ve gece aydınlatmasının yapıldığı tasarımının bulunduğu, mermer oturaklı, su kanalı, ayna taşı ve musluklarının bulunduğu görülmektedir. Şadırvan geçmiş dönemlerde inşa edilen örnekleri andırmakla birlikte üst örtüsü, hazne etrafı korkuluk bölümleri farklı olarak tasarlanarak günümüz tasarımlarına örnek olduğu düşünülmektedir. İnşa edildiği konum itibariyle işlevsel olmaktan ziyade estetik amaçlı olarak tasarlandığı düşünülmektedir (Resim 3.6).

Resim 3. 7: Ahmet Hamdi Akseki Camii Abdest Alma Mekânı, Çankaya / Ankara

Kaynak: Hüseyin Ulusoy, 2021

Ahmet Hamdi Akseki Camii bodrum katında inşa edilen abdest alma mekânları bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı Yapı İşleri Başkanlığı teknik elemanları ile yaptığım yüz yüze görüşmede, abdest alma mekânı örneği istenildiğinde Ahmet Hamdi Akseki Caminde bulunan abdest alma mekânını gösterdiklerini ifade etmektedirler. İnşa edilen abdest alma mekânının; bay ve bayan bölümlerine ayrıldığı, duvar ve döşeme kaplamalarının mermer olduğu, silindir oturak, tırabzan, seperatör, ayna, peçetelik, sabunluk, havalandırma sitemlerinin bulunduğu görülmektedir (Resim 3.7).

İncelenen dördüncü örnek 2010 yılında inşa edilen ve geçmiş mimari formlarından farklı olarak tasarlanmış bulunan Hisarcıkloğlu Beştepe Camidir. 1500 kişi kapasiteli olan caminin avlusunda şadırvan, alt katında tuvalet ve abdest alma mekânı bulunmaktadır (Resim 3.8-9-10) (Hisarcıkloğlu Beştepe Camii, t.y.).

Resim 3. 8: Hisarcıklıoğlu Beştepe Camii, Yenimahalle / Ankara

Kaynak: www.camigor.tumblr.com/post/11238419959/be%C5%9Ftepe-hisarc%C4%B1kl%C4%B1o%C4%9Flu-camisi-ankara

Cami avlusunun kuzey cephesinde şadırvan, bodrum katında ise abdest alma mekânı bulunmaktadır. Şadırvanın üst örtüsünün kurşun kaplama olduğu, kare formunda tasarlandığı, etrafında fazla miktarda oturakların bulunduğu, su kanalı ve tırazanın bulunduğu, küçük aynaların ve askılıkların bulunduğu görölmektedir (Resim 3.9).

Resim 3. 9: Hisarcıklıoğlu Beştepe Camii Şadırvanı, Yenimahalle / Ankara

Kaynak: Hüseyin Ulusoy, 2021

Abdest alma mekânında ise; tuvaletler ile aynı mahalde bulunduğu, iç mekân duvarlarına dizili muslukların ve oturakların olduğu, su kanalının ve tırbazanlarının bulunduğu, sabunluk, ayna ve askılıklarının da bulunduğu görülmektedir (Resim 3.10).

Resim 3. 10: Hisarcıklıoğlu Beştepe Camii Abdest Alma Mekânı, Yenimahalle / Ankara

Kaynak: Hüseyin Ulusoy, 2021

Yapılan örnek incelemelerinde abdest alma mekânlarına ait kullanıcıların ergonomisini etkileyen oturak yükseklikleri, oturak genişlikleri, musluk mesafesi, musluk yüksekliği, oluk ölçüleri, oturaklar arası mesafe ve musluklar arası mesafe parametreleri karşılaştırılmıştır. Örnek incelemede belirlenen parametreler Cami Planlama ve Tasarım Kılavuzunda belirtilen parametreler ile de karşılaştırılmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021). Karşılaştırmalar neticesinde oturak yüksekliklerinin farklı ebatlarda olduğu ve kılavuzda belirtilen ölçüden de aynı olmadıkları görülmektedir. Oturak genişliğinin, birbirine çok yakın olduğu ancak kılavuzda belirtilen ölçüden farklı oldukları görülmektedir. Musluk mesafesinde benzer ebatların olduğu, kılavuzda belirtilen ölçü ile iki tanesinin aynı oldukları görülmektedir. Musluk yüksekliğinin, farklı ebatlarda olduğu ve kılavuzda belirtilen ölçüden de aynı olmadıkları görülmektedir. Oluk ya da su kanalı ölçülerinin, farklı ebat ve tasarımlarda olduğu ve kılavuzda belirtilen ölçüden de aynı olmadıkları görülmektedir. Oturaklar arası mesafenin, farklı ebatlarda olduğu ve kılavuzda belirtilen ölçü ile sadece bir tanesinin aynı olduğu görülmektedir. Musluklar arası mesafenin ise, farklı ebatlarda olduğu ve kılavuzda belirtilen ölçüden de aynı olmadıkları görülmektedir (Tablo 3.1).

Tablo 2.1. Örnek Abdest Alma Mekânlarının Karşılaştırması

	Cenâbî Ahmet Paşa Cami	Karaca Bey Cami	Ahmet Hamdi Akseki Cami Abdest Alma Mekânı	Hisarcıkloğlu Beştepe Cami Abdest Alma Mekânı	Cami Planlama ve Tasarım Kılavuzu
Oturak Yüksekliği (cm)	33	46	42	35	45
Oturak Genişliği (cm)	33 x 46	33 x 33	31 x 31	32 x 32	40.1)
Musluk Mesafesi (cm)	48	73	60	60	60
Musluk Yüksekliği (cm)	82	73	78	86	90
Oluk Ölçüleri (cm)	34 x 40	40 x 33	50 x 25 (eğimli)	32 x 45	41x30 (eğimli)
Oturaklar Arası Mesafe (cm)	90	69	54 (bölme mevcut)	37	90 (bölme mevcut)
Musluklar Arası Mesafe (cm)	80	34	85	73	90

3.2. Anket Çalışması

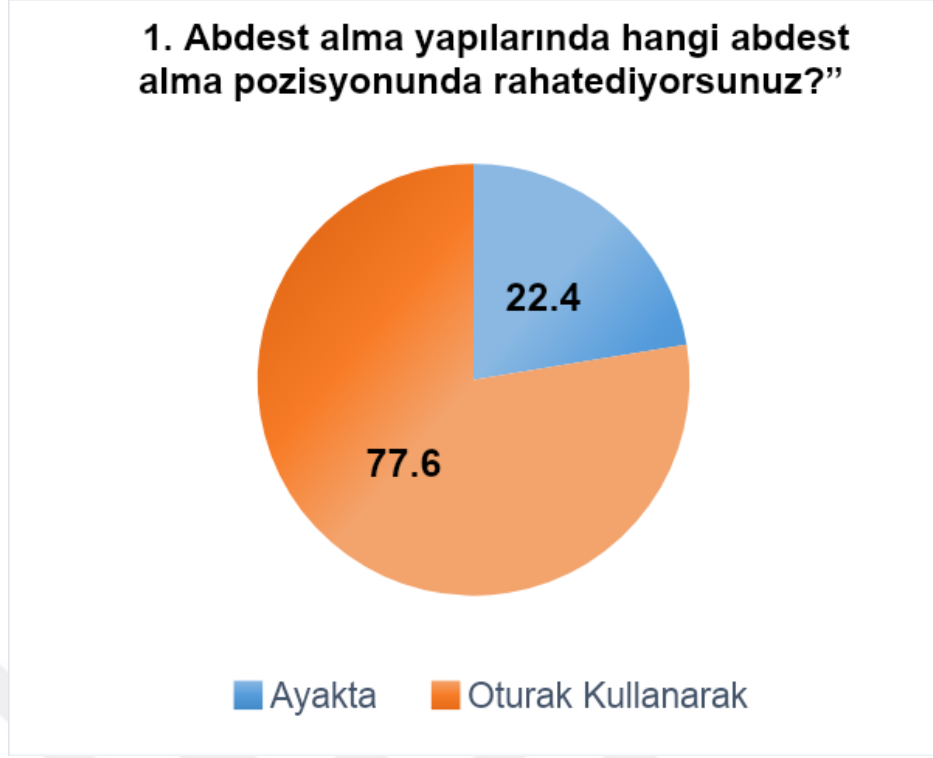
Cami, mescit, kamu binası vb. mekânlarda bulunan abdest almak üzere yaptırılan şadırvan ve abdest alma mekânlarının kullanıcı değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan 6 (altı) soruluk anket çalışması, 389 kişi tarafından Google Anket uygulaması üzerinden cevaplanmıştır. Bu kişiler farklı yaş gurubu, cinsiyet, meslek guruplarına sahip abdest alma mekânı veya şadırvan kullanıcıları tarafından cevaplanmıştır. Katılımcılar belirli bir şehir ile kısıtla olmayıp ülkemizin muhtelif şehirlerinden oluşmaktadır. Verilen cevaplar istatistik programında (SPSS) programında analiz edilmiştir.

Anket çalışmasında abdest alma mekânları ile şadırvan kullanıcılarının, en çok hangi pozisyonda abdest aldıkları, abdest almayı etkileyecek bedensel engelleri olup olmadıkları, ergonomik olarak abdest almakta zorlandıkları aşama olup olmadığı ve hangi aşamada zorlandıkları ile tasarım noktasında rahatsız oldukları durumlar olup olmadığına dair sorular sorulmuştur.

Çalışma neticesinde kullanıcıların memnuniyet düzeyleri ölçülmekte ve kullanıcı beklentileri belirlenmeye çalışılmaktadır.

3.2.1. Anket Bulguları

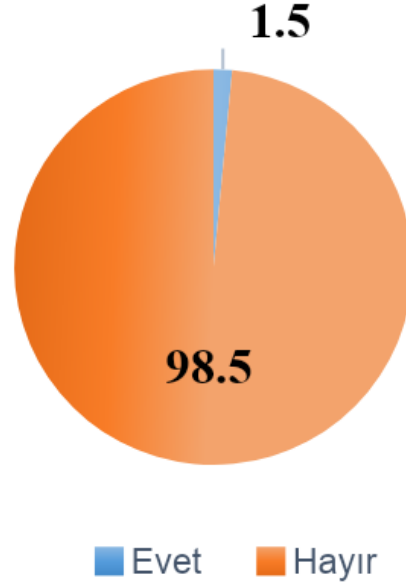
“Katılımcılara birinci soruda; abdest alma esnasında hangi abdest alma pozisyonunda rahat ediyorsunuz?” sorusu yöneltmiştir. Bu soruyu yanıtlayanların % 77,6’sı oturarak abdest almakta rahat ettiğini, % 22,4’nün de ayakta abdest almakta rahat ettiğini belirtmişlerdir (Grafik 3.1).

Grafik 3.1: Birinci Soruya Verilen Cevapların Oransal Dağılımı

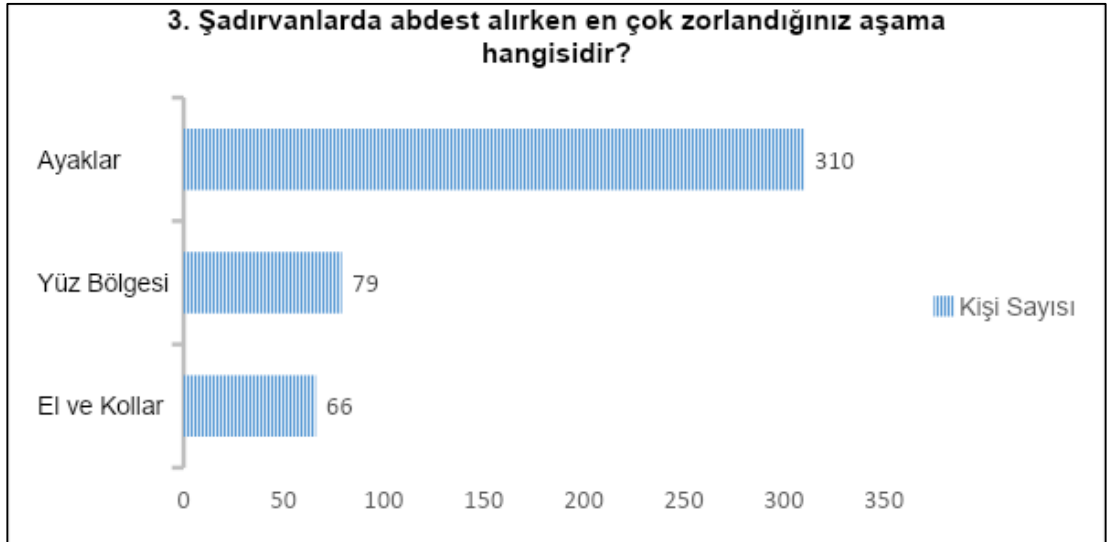
Kullanıcıların bedensel engellerinin sorgulandığı ikinci soruya “evet” yanıtını 11 kişi vermiştir. Verilen cevaplardan 1 kişinin cevabı “körlük”, diğerlerinin cevapları ise “bel, boyun fitiği” ile “obezite” şeklindedir (Grafik 3.2).

2. Abdest alma yapılarında abdest almanızı etkileyecek bedensel engeliniz var mı?

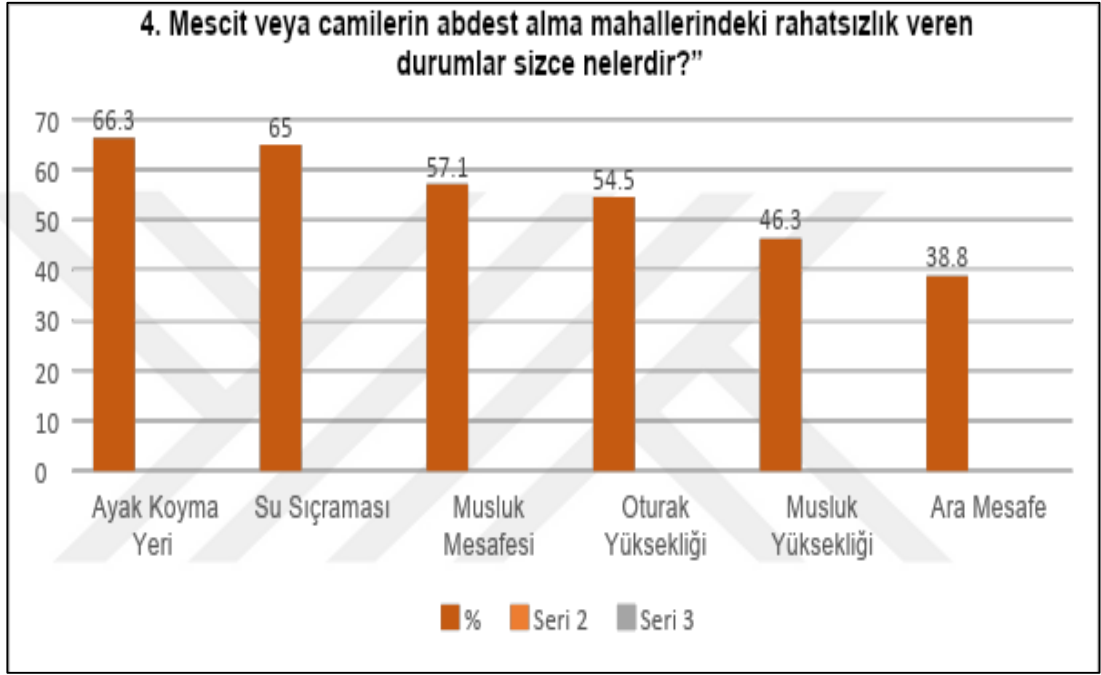
Grafik 3.2: İkinci Soruya Verilen Cevapların Oransal Dağılımı

Kullanıcıların en çok zorlandığı abdest aşamasının araştırıldığı üçüncü soruda ise katılımcıların %79,7'si “ayak bölgesi”, %20,3'ü “yüz bölgesi” ve %17'si de “el ve kollar” cevabını vermiştir (Grafik 3.3).

Grafik 3.3: Üçüncü Soruya Verilen Cevapların Oransal Dağılımı

Dördüncü ve beşinci soruda ise mescit veya camilerin abdest alma mahallerindeki rahatsızlık veren durumlar sorgulanmıştır. Katılımcıların %66,3'ü ayak koyma yerinin uygun olmadığı, %65'i su sıçramasının yaşandığı, %57,1'i musluk mesafesinin uygun olmadığı, %54,5'i oturak yüksekliğinin uygun olmadığı, %46,3'ü musluk yüksekliğinin uygun olmadığı, %38,8'i de yan sıradaki kullanıcı ile mesafesinin yakın olduğu cevaplarını vermiştir (Grafik 3.4).

Grafik 3.4: Dördüncü ve Beşinci Soruya Verilen Cevapların Oransal Dağılımı

Son soruda ise açık uçlu bir soru ile kullanıcıların cami veya mescitlerde bulunan şadırvanlar hakkındaki genel düşünceleri/yorumları alınmıştır. Katılımcılardan 183 kişi bu soruya cevap vermiştir. Katılımcıların verdiği cevaplar incelendiğinde aşağıda listelenenler dikkat çekici bulunmuştur:

- Ergonomik olmadıkları,
- Tasarım kurallarının olmadığı,
- Estetik olması gerektiği,
- Bayanların ihtiyaçlarının düşünülmediği,
- Hijyen açısından yetersiz oldukları,
- Kurulama imkânlarının bulunması gerektiği,
- Sıcak ve soğuk su imkânlarının olması gerektiği,

- Askılık imkânının olması gerektiği,
- Su tasarrufunun sağlanması gerektiği,
- Havalandırma sistemlerinin yeterli olması gerektiği,
- Tuvalet yakın olmasından rahatsız olduğu,
- Oturakların ıslak olmasından rahatsız olduğu

Sonrasında anket sorularına verilen cevapların çapraz sorgulaması yapılmıştır. Bu sorgulamaya göre; su sıçramasından rahatsız olanların %81,3'ünün oturarak abdest almayı tercih ettiği ortaya çıkmıştır. Bunun yanında, oturarak abdest almayı tercih edenlerin %82'sinin musluk mesafesini uygun bulmadığı ve %73,7'sinin de oturak yüksekliklerinden şikâyetçi olduğu anlaşılmıştır.

3.3. Bulguların Değerlendirilmesi ve Öneriler

Şadırvanların ve abdest alma mekânlarının kullanımlarının değerlendirilmesi amacıyla yapılan anket çalışması ve örnek incelemeleri neticesinde; ortaya çıkan sonuçlar dikkate alındığına abdest alma mekânlarının, ihtiyacı karşılamakla birlikte farklı kullanıcılara da hitap edebilecek çeşitlikte net bir model veya bir standardın ortaya konulmadığı sonucuna varılmıştır. Anket verilerinin analizi sonucunda kullanıcıların rahatsız olmaları nedeniyle dikkat edilmesi gereken hususlar belirginleşmiştir. Veriler sonucunda, tespit edilen problemlerin çözümüne yönelik düşünceler aşağıda farklı başlıklarda ve belirli bir hiyerarşi içinde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3.3.1. Mimari Tasarım Bileşenleri

Yapılan anket sonuçları ve örnek incelemeleri incelendiğinde abdest alma mekânlarında tespit edilen sorunlar çoğunlukla kullanıcıların antropometrik verilerine uygun olamayacak tasarımlardan kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı abdest alma mekânları tasarlanırken kullanıcıların antropometrik ölçülerinin hesaba katıldığı tasarımlar üzerinde çalışılması gerekmektedir. Bu aşamada sayısal tasarım ve parametrik modelleme yöntemleri ile üretilen tasarım modellerinin, farklı coğrafyalarda yaşayan insanlara göre boyutsal farklılıkları karşılayarak doğru bir matematikle çözümler sunmakla birlikte kullanıcı problemlerini de azaltacağı düşünülmektedir.

3.3.1.1. Abdest Alma Birimi Tasarımı

Yapılan anket sonuçlarında kullanıcıların abdest alırken en çok oturarak abdest almayı tercih ettikleri görülmekle birlikte ayakta abdest almak isteyenler göz ardı edilemeyecek orandadır. Yapılan örnek incelemelerinde ayakta abdest almak için net bir model görülmediği gibi hemen hemen hepsi, oturarak abdest alacak şekilde inşa edilmişlerdir.

Bundan dolayı hem tarihi kullanım temayülü hem de anket verileri ile ortaya çıkan sonuca göre şadırvanların oturur pozisyonda tasarlanması önerilir. Bununla birlikte anket verilerine göre kullanıcıların %22,4'ü ayakta abdest alma pozisyonunu tercih ettiğinden dolayı, yüzdesel oranlara göre bazı modüllerin ayakta abdest almaya uygun şekilde tasarlanması ve yayınlanan kılavuzlara model olarak eklenmesi önerilir.

3.3.1.2. Abdest Alma Birim Sayısı

Abdest alma birimlerinin sayısının doğru tahmin edilmesi önemlidir. Çok az ünite, bekleme sırasının uzunluğu gibi etmenler birçok kişi tarafından namazın kaçırılmasına neden olabilmektedir. Çok fazla birim ise gerekenden daha yüksek başlangıç ve işletme maliyetlerine neden olabilir. Yapılan örnek incelemesi ve yayınlanan kılavuz incelemesinde abdest alma birimi adetleri üzerine bir hesaplama yöntemi ya da standardının bulunmadığı görülmüştür. Hesaplama yapılırken; lokasyon, cemaat sayısı, inşaat alanı gibi veriler üzerinden abdest alma birim adeti ve mahal alanı parametrize edilerek çeşitli standartlar belirlenmelidir. Özellikle büyükşehirlerde olup merkezi konumda kalan, ancak yapı alanı küçük olan camilerde standart oluşturmanın zorlukları ortadadır. Standartlar belirlenirken bu gibi değişkenler hesaplamalara eklenmelidir.

3.3.1.3. Oturma Yeri

Abdest alma kullanıcılarına yapılan anket verilerine göre kullanıcıların büyük bir oranı oturak yüksekliğinden memnun olmadıklarını ifade etmişlerdir. Oturak yüksekliğinin tasarlanmasında dikkat edilmesi gereken parametreler, kullanıcının boyu, yaşı, cinsiyeti, kilosu, bedensel engeli vb. etkili olmaktadır. Yapılan anket ve örnek uygulama incelemeleri neticesinde, oturak genişliğinin 35-50 cm arasında olmasının faydalı olacağı Türkiye özelinde bir ortalama olarak önerilebilir. Bunun yanında

bireysel farklılıkları karşılaması açısından en uygun sistemin ise yüksekliği kolayca ayarlanabilir bir tasarım ile çözülebileceği düşünülmektedir.

3.3.1.4. Musluk

Abdest alma biriminin önemli bileşenlerinden olan musluğun zeminden yüksekliği, kullanıcı mesafesi ve suyu kullanım tasarrufu oldukça önemlidir. Anket verileri ve örnek uygulama incelemeleri sonucunda musluğun zeminden yüksekliği için ideal değer olarak 75-90 cm aralığı önerilebilir. Bununla birlikte kullanıcı farklılıklarının karşılanması amacıyla muslukların tasarımında günümüz teknolojik gelişmelerinin takip edilmelidir. Bu teknik ve teknolojik katkılarla abdest birimleri özelinde yüksekliği ve rotasyonu ayarlanabilir spiralli, sensörlü musluk tasarımları geliştirilebilir.

Musluk mesafesinin ise, yapılan analizler neticesinde kullanıcı boyutlarına göre 70-90 cm aralığında olması gerektiği görülmektedir. Fakat kullanıcıların oturarak abdest almalarını sağlayacak oturakların öne arkaya doğru hareketi ayarlanabilir bir tasarıma sahip olması düşünülebilir. Böylelikle tasarım bireysel farklılıkları karşılayabilmesi hususunda zenginleşecektir.

3.3.1.5. Su Kanalı

Su kanalı diğer bir adıyla oluk tasarımı abdest kullanıcıların şikâyet ettiği su sıçramasının olduğu modüldür. Yapılan incelemeler neticesinde su sıçramasını etkileyen birden fazla parametre tespit edilmiştir. Bu parametreler; duvar eğimi musluk yüksekliği, oluk tasarımı ve kullanılan ızgaradır. Bu sebeple oluk genişliğinin 40-50 cm arasında eğimli olması ve yüksekliğinin ise 25-35 cm aralığında olması önerilebilir (Resim 2.29). Su kanalının üzerine su sıçratmasını azaltmak amacıyla göz aralıkları minimum 2-4 mm aralığında hijyenik ızgaraların kullanılması faydalı olacaktır. Ayrıca her bir kullanıcının başka kullanıcıların atık suları ile görsel temas kopartılması maksadıyla o musluğunun altına “gider süzgeci” kullanılmalıdır.

3.3.1.6. Ara Mesafe ve Seperatör

Abdest alma mekânlarında kullanılan seperatör, birimleri birbirinden su sıçraması, temas etme gibi durumlara karşı muhafaza etmektedir. Yapılan anket neticesinde kullanıcıların ara mesafenin yakın olmasından ve su sıçramasından şikâyet ettikleri

tespit edilmiştir. Bundan dolayı yapılan inceleme ve analizler sonucu oturaklar arası mesafenin minimum 80-100 cm olmasının faydalı olacağı önerilmektedir. Kullanılacak seperatörlerin hijyenik ve suya dayanıklı olması önerilmektedir (Resim 2.30).

3.3.1.7. Tırabzan

Tırabzan kullanıcıların abdest alırken ayaklarını koydukları destek elemanıdır. Yapılan anket neticesinde kullanıcıların abdest alırken en çok “ayak yıkama” aşamasında zorluk çekildiği anlaşılmaktadır. Bu açıdan duvardan 10-20 cm mesafede suya dayanıklı malzeme kullanılarak ayak koyma yerlerinin yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir (Resim 2.28-29). Çoğu abdest mahallinde kullanılan geleneksel “takunya/terlik” sistemi, hijyenik olmamasından dolayı önerilmemektedir. Bundan dolayı kullanıcıların ayakkabılarının ıslanmaması için oturma yerine yakın, ayrı bir depolama sistemi çözümlenmelidir.

3.3.2. Konum

İbadet yeri ile abdest yeri arasındaki olası ilişkileri tanımlamadan önce, cami ve ibadet yerlerine ulaşımı ve dolaşımı tasarlarken, tasarım açısından temiz bölge (ibadet alanı) olarak bilinen şeyi tanımlamak önemlidir. Bu tanım, ibadet alanını hijyenik olmayan, kötü kokulardan veya namaz kılanları rahatsız eden diğer hususlardan arındırmayı amaçlamaktadır. Bu bölge ayrımı, iki bölge oluşturmak için dini bir gereklilikten ziyade bir bakış açısına dayanmaktadır. Açıkçası, tuvaletler temiz bölgenin dışında olmalıdır.

Yapılan örnek incelemeleri neticesinde abdest alma mekânlarının konumları inşa edildikleri yerdeki birden çok faktöre göre değişmektedir. Günümüzde yapılan abdest alma mekânları, tuvalet alanlarına yakın veya aynı mahalde bölme duvar ile ayrıldıkları görülmektedir. Abdest alma mekânlarının konumu hem abdestin sıhhati, hem de hijyen koşullarının sağlanabilmesi açısından oldukça önem arz etmektedir.

Yapılan anket verilerinde abdest mahallerinin tuvaletlere uzak bir alanda tasarlanması yönünde öneriler bulunmaktadır. Osmanlı cami ve şadırvan yapılarında da benzer bir tasarım görülmüştür. Literatürde de önerildiği gibi abdest mahallerinin tuvaletlerden minimum 25 m mesafeye yapılmasının, “abdestin sıhhati” açısından faydalı olacağı düşünülmektedir (Osmanoğlu, 2018: 70-71).

3.3.3. Mahremiyet

Erkek ve bayanlar ayrı mekânlarda veya aynı mekânda ayrı bölgelerde namaz kıldıkları için mahremiyet oldukça önemlidir. Onlar ibadet yerlerine ve dolayısıyla abdest alanlarına ayrı erişime sahiptirler.

Yaptığımız anket sonuçlarında, bayanların abdest alırken mahremiyetlerinin temin edilmesi, işlevsel ve tasarımsal açıdan çözümlenmesi gereken bir “mimarlık problemi” olarak ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı kadınların kullanacağı abdest alma birimlerinin ana yapı ile uyumlu tasarımsal ve işlevsel unsurları sağlayacak formda inşa edilmesine dikkat edilmelidir. Namaz kılarken cinsiyet ayrımı kavramı nedeniyle, her cinsiyet için abdest alanlarına erişim birbirinden mümkün olduğunca uzak olmalıdır. Abdest yeri ile kadın ve erkek namaz mahallini birbirine bağlayan yolların kesişmesi daha iyidir. Hava şartları müsait ise erkekler mahremiyet olmaksızın açık alanda abdest alabilirler. Ancak kadınların abdest alırken erkeklerden uzak durması gerekir. Tasarımda duş alanları yer alıyorsa, her bir bireysel duş kullanıcısı bu alanlarda tam mahremiyete sahip olmalıdır.

3.3.4. Malzeme ve Teknik

Yapılan örnek inceleme neticesinde şadırvanların yapımında kullanılan malzemelerin mermer ya da taş oldukları, abdest alma mekânlarında kullanılan malzemelerin ise mermer ya da seramik kaplama oldukları görülmüştür. Cami Planlama ve Tasarım Kılavuzunda da belirtildiği gibi abdest alma mekânlarında kullanılacak malzemelerin aşağıdaki özelliklerde olması önemlidir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021: 19).

- Zemin kaplaması olarak malzemenin su emmeyen, kaymaz, kolay temizlenebilme özelliği olması önerilmektedir.
- Abdest alma mekânlarından ibadet alanlarına geçiş güzergâhında bulunan kaplama malzemeleri anti bakteriyel özellikte olması önerilmektedir.
- Duvarda kaplama olarak kullanılacak malzeme zeminden 120 cm yükseklikte ve suya dayanıklı olması önerilmektedir.
- Abdest alma mekânlarında kullanılacak mobilya malzemelerinin neme, rutubete dayanıklı olması önerilmektedir.

3.3.5. Estetik

Birinci ve ikinci bölümlerde bahsedildiği gibi en önemli abdest alma mekânlarından olan tarihi şadırvanlar, inşa edildiği dönem ve mensup oldukları yapıyla “üslup bütünlüğü”ne özen gösterilerek yapılmışlardır. Gösterilen bu önemle tarihi şadırvanların, estetik değerlerini koruyarak günümüze kadar ulaştığı düşünülmektedir. Günümüz modern cami ve mescitlerine eklenecek abdest alma mekânları da benzer bir eğilimle, ana yapının estetik temasına ve üslup bütünlüğüne uygun şekilde tasarlanmalıdır. Bu aşamada teknolojinin desteği, estetik bütünlüğün sağlanmasında yol gösterici olacaktır.

Konu abdest alma mekânlarının estetiği olunca şadırvanlarda görülen; ayna taşı, lüleli musluklar, sütun başlıkları, kalem işleri, kitabeler, madeni şebekeler gibi dönemin estetik ve sanat anlayışını yansıtan öğelerin, günümüz abdest alma mekânlarında da kendi dönemine ait olarak yorumlanıp uygulanması geçmişten günümüze kadar gelen estetik anlayışının devam ettirilmesi açısından oldukça önemlidir.

3.3.6. Aksesuarlar

a) Sabunluk

Yapılan örnek incelemesi neticesinde kullanıcıların hijyen için kullandıkları içerisinde temizlik ürünü barındıran sabunlukların hepsinde bulunmadıkları ya da içerisinde temizlik malzemesinin bulunmadığı görülmüştür. Cami Planlama ve Tasarım Kılavuzunda da belirtildiği gibi abdest alma mekânlarında kullanılacak sıvı sabunlukların mutlaka bulunması gerektiği ve mümkünse sensörlü planlanması önemlidir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021: 19).

b) Ayna

Anket verileri incelendiğinde kullanıcıların ayna ile ilgili bir problem tespitinden bahsetmedikleri görülmüştür. Ayrıca örnek incelemeleri neticesinde de abdest alma mekânlarında aynaların bulunduğu görülmüştür. Cami Planlama ve Tasarım Kılavuzunda da belirtildiği gibi abdest alma mekânlarında raf üzerinde ayna olması önemlidir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021: 19).

c) Raf

Kullanıcıların abdest alırken gözlük, telefon vb. eşyalarını koyabildiği genellikle musluğun üst kısmında olan bölmeler, yapılan örnek incelemelerde görüldüğü üzere raf tasarımı abdest alma mekânlarının hepsinde bulunmamaktadır. Cami Planlama ve Tasarım Kılavuzunda da belirtildiği gibi abdest alma mekânlarında; musluğun bulunduğu cephe duvarında telefon, saat, gözlük, saat vb. gibi kişisel eşyalarını koyabileceği raf önerilir ve rafın en az 10 cm derinliğinde üzerinde ayna olması önerilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021: 19).

d) Peçetelik

Yapılan anket sonuçlarında, kurulamam imkânlarının olmamasından şikâyet edilmektedir. Örnek incelemeleri neticesinde de kurutmayı sağlayacak peçeteliklerin abdest alma mekânlarının hepsinde bulunmadığı görülmüştür. Cami Planlama ve Tasarım Kılavuzunda da belirtildiği gibi abdest alma mekânlarında; kurulanma amacıyla kullanılacak kâğıt havluluk vb. aksesuarların bulunması önerilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021: 19).

e) Askılık

Yapılan anket sonuçlarında, kullanıcıların abdest alırken fazla eşyalarını asmaları veya bayanların eşarp vb. kıyafetlerini asabilmeleri imkânlarının yeterli olmamasından şikâyet edilmektedir. Örnek incelemeleri neticesinde de askılık imkânlarının abdest alma mekânlarının hepsinde bulunmadığı görülmüştür. Cami Planlama ve Tasarım Kılavuzunda da belirtildiği gibi abdest alma mekânlarında; yeterli sayıda askılığın olması gerektiği önerilir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021: 19).

3.3.7. Diğer Tasarım Öğeleri

Yapılan anket verileri dikkate alındığında tasarımı etkileyen; havalandırma sistemlerinin olmadığı veya yetersiz olduğu, hijyen ortamının bulunmadığı veya yetersiz olduğu, sıcak- soğuk su imkânının olmadığı veya yetersiz olduğu, bayanların ihtiyaçları için imkânların olmadığı veya yetersiz imkânların bulunduğu problemlerinden bahsedilmiştir. Bu hususlar dikkate alındığında Cami Planlama ve

Tasarım Kılavuzunda da belirtildiği gibi abdest alma mekânlarında aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi önerilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021: 19).

- İbadet mekânının yoğun kullanımına göre bayanlara ait abdest mahallerinde bebek bakım ünitesi ile emzirme odası ayrılması önerilmektedir.
- Abdest alma mekânlarında çocuklara uygun ünitelerin bulunması önerilmektedir.
- Engelli kullanıcıların ihtiyaçlarına yönelik tasarımların olması önerilmektedir.
- İbadet yerlerinin büyüklüğü ile bulunduğu lokasyona göre duş alma üniteleri konulması önerilmektedir.
- Abdest alma mekânlarının ıslak hacimler olması nedeniyle doğal ya da mekanik havalandırma tasarımlarının yapılması önerilmektedir.
- Kullanıcıların soğuk havalarda abdest almalarını kolaylaştıracak sıcak su sistemlerinin yapılması önerilmektedir.

Örnek incelemeler sonucunda abdest alma birimlerinin genelinde yaşlı, engelli ve çocuklara göre tasarımların olmadığı görülmüştür. Bundan dolayı yayınlanacak standart, yönetmelik veya kılavuzlarda farklı kullanıcılarından düşünülmesi gerekmektedir. Ayrıca yapılan incelemelerde yönlendirme tabela işaretlerinin olmadığı ve bu hususta bir standardın olması gerektiği önerilmektedir.

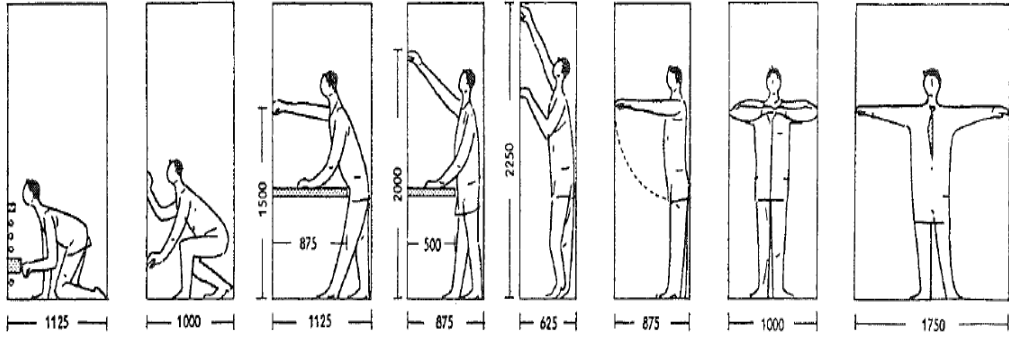
Şekil 3. 1: Abdest Alma Mekânı Yönlendirme Tabelası Örneği (Bayan)

Kaynak: Mokhtar, A. (2005). Design Guidelines for Ablution Spaces in Mosques and Islamic Praying Facilities, United Arab Emirates, s. 23

3.3.8. Mevzuat / Standart

Yapılan anket verilerinden ortaya çıkan problemler ve incelenen örnekler birlikte değerlendirildiği zaman uygulamalarda bir standardın bulunmadığı görülmüştür. Bu tez çalışmasına başlanıldığı zaman ülkemizde abdest alma mekânına ilişkin ya da şadırvanların tasarımına ilişkin herhangi bir yasal mevzuat standart ya da kılavuz bulunmamaktadır. Ancak 2021 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Cami Planlama ve Tasarım Kılavuzu yayınlanmıştır. Ülkemizde yayınlanan kılavuz bu alanda yapılan ilk çalışma olması nedeniyle önemlidir. Kılavuza ait bilgilerden tez içerisinde bahsedilmekle beraber yeterli olmadığı düşünülmektedir.

.....Mimarlar ve tasarımcılar, bu kabul gören yolun nasıl üretildiğini ve bundan nasıl kaçınabileceğini göstermelidir. İnsan vücudunun büyüklüğü ile bir insanın çeşitli duruşlarda ve hareket ederken ihtiyaç duyduğu alan arasındaki ilişkiyi anlamaları gerekir. Eşyaların, mutfak eşyalarının, kıyafetlerin vb. günlük hayattaki ölçülerini bilmeleri gerekir ki mobilya ve depo ölçülerini belirleyebilsinler (Neufert, 2019).

Şekil 3. 2: Değişik Yer Gösterimlerine Göre Yer Gereksinimlerine Ait Ölçüler

Kaynak: Neufert, E. (2019). *Neufert yapı tasarımı* (B. Çiçek, Çev.). İstanbul: Beta, s. 30.

Özellikle mimarlar tarafından tasarıma ilişkin standart boyutların veya ölçülerin kullanıldığı (Şekil 4.6) Yapı Tasarım Bilgisi Kitabı Ernst ve Peter Neufert tarafından hazırlanarak birçok dile çevrilmiştir. Ülkemizde de bu tez özelinde şadırvanların ve abdest alma mekânlarına ilişkin tıpkı Neufert’de olduğu gibi yönlendirici standart veya kılavuzlara ihtiyaç bulunmaktadır.

Nitekim abdest yeri de kendine has özellikleri olan kamu tesisi olduğu için dikkate alınması gereken mekânın bir parçasıdır. Yapılan anket ve incelemelerde tespit edilen abdest alma mekânlarının ya da şadırvanların inşasının mimarın veya tasarımcının kendisinin tecrübesiyle yapıldığı anlaşılmaktadır. Tüm ibadet alanlarıyla birlikte bu yapılardan güncel olanlar için TSE ve ISO gibi kurumlar aracılığıyla ulusal veya uluslararası standartlaştırma ve sertifikalandırılma çalışmalarının faydalı olacağı düşünülmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Bu bölümde araştırmaya ilişkin sonuçlara, tartışmalara ve bulgular üzerinden düzenlenen önerilere yer verilmiştir.

Bu çalışmada öncelikli olarak kavramsal çerçeveyi oluşturmak hedeflenmiş ve bu amaçla literatür bölümünde; İslamiyet'in ortaya çıkışından günümüze kadar abdest alma işlevi baz alınarak inşa edilen şadırvanlar ile günümüzde inşa edilen abdest alma mekânları incelenmiştir. Ardından, çalışma kapsamı için bu yapılardaki güncel kullanıcı problemlerinin araştırılmasına yönelik üç yüz seksen dokuz kişiye anket uygulanarak kullanıcıların fikirleri alınmıştır. Ayrıca tarihi ve güncel şadırvan ile abdest alma mekânlarından bazı örnekler işlevsel, ergonomik ve tasarımsal parametreler ışığında örnek uygulamalar incelenmiştir. Tüm veriler analiz edilerek öneriler sunulmuştur.

Su geçmişten günümüze kadar her toplum için hayati öneme sahip olmuştur. Tarihin her döneminde yerleşimin suya bağlı olması onu bir medeniyet malzemesi konumuna getirmiştir. Bundan dolayı su ile insan arasında kültürel, sanatsal, metafiziksel ve mimari açıdan birçok boyutta ilişki vardır. İnsanoğlu su ve mimariyi binlerce yıl öncesinden buluşturarak; su kanalları, sarnıçlar, bentler, barajlar, çeşmeler, sebiller, hamamlar ve şadırvanlar gibi mimari yapıları inşa etmişlerdir.

Müslümanların ibadet ihtiyaçları için abdest almalarını temin edecek çeşitli mimari tasarımlar geçmişten günümüze kadar inşa edilmişlerdir. Abdest alma mekânları denildiğinde kuşkusuz akla ilk olarak geleneksel şadırvan formları gelmekte ve bu işlev, şadırvan yapıları ile sembolleşmektedir. Son yüzyıl içinde çoğunlukla estetik bağlamını yitirse de yeni yapılan cami ve mescitlerde de şadırvan formlarına rastlanmaktadır. Bu bağlamda abdest alma mekânları sorunlarına odaklanan araştırmaya, konunun geleneksel tabanı olan şadırvan yapıları üzerinden başlanmıştır.

Şadırvanlar biçim ve anlam olarak çeşmelerden farklı formda inşa edilmişlerdir. Su taşımak ve su içilmesinden ziyade, el yüz yıkamak veya abdest almak için inşa edilmişlerdir. Ayrıca sesi ve görselinden istifade etmek maksadıyla estetik bir unsur olarak farklı yapıların içinde veya dışında inşa edilmişlerdir. Şadırvanlar ilk olarak VIII. yüzyılda Emeviler zamanında inşa edilen Harran Ulu Camii'nin avlusunda

görülerek günümüze kadar ulaşmıştır. Su mimarisinde önemli yeri olan şadırvanlar inşa edildiği döneme ait mimari özellikleri barındırmakla birlikte yapıldığı eser ile üslup birliğine sahip olarak farklı form ve özelliklerde yapılmışlardır. Cami şadırvanlarının mimari şahsiyetlerini yitirmeleri XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren başlamış ve bu dönemden sonra küçülmeye ve kaybolmaya başlamışlardır.

Geleneksel şadırvan yapılarının yanında “şadırvan” olarak isimlendirilmeyen ancak abdest alma işlevini içeren, üzerinde yeterli çalışma bulunmadığından abdesthane kavramında tam mutabık olunmadığını düşünüldüğünden bu çalışmada “abdest alma mekânları” olarak isimlendirilmiştir. Günümüzde çoklukla inşa edilmekle birlikte mimari olarak ortaya çıkış tarihleri tam olarak bilinmemektedir. Günümüzde, kentsel nüfusun artması ve değişen hayat pratikleri neticesinde abdest alma işlevini gören mekân türleri de farklılaşmıştır. Bunlara örnek vermek gerekirse; alışveriş merkezleri, iş merkezleri, kamu binaları, kongre ve konferans merkezleri, stadyum, üniversite, okul, yurt ve benzeri mekânlardır.

Abdest alma mekânları, şadırvanlardan ayrı olarak isimlendirilen ancak günümüzde konu hakkında yeterli çalışma bulunmamasından dolayı kavramsal olarak tam açıklaması bulunmamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2021 yılında yayınlanan Cami Planlama ve Tasarım Kılavuzu'nda abdesthane (lavabo, wc); İbadet yerinin dışarısından doğrudan bağlantısı bulunan veya temiz alan (halı) ile teması bulunmayan mekânlardan girilen ıslak hacimli mahallerdir şeklinde tanımlanmıştır.

Bu mahaller, geleneksel şadırvanlara fonksiyon açısından benzerdir. Ancak ikinci bölümde değinildiği gibi çoğunlukla estetik nitelikten uzak olup bir tasarım veya üretim tabanına oturmamaktadır. Bu yapıların bir kısmının cami ya da mescitlerde bodrum katlarında kalan tasarımsal boşluklara yerleştirildiği, hacimlerinin ise daha çok yapı parseline göre ortaya çıktığı izlenmiştir. Kalabalık cemaatin ortak namaz vakitlerindeki toplu abdest alma işlevine odaklanan bu mahallerin üretiminde daha çok ekonomik kaygının güdüldüğü, yapılan incelemelerde görülmüştür.

Günümüz abdest alma mekânları, aynı işleve yönelmelerinden dolayı şadırvan yapıları ile aynı ya da çok benzer bileşenler/bölmeler içerdiği gibi bir takım farklılıklara da sahiptir. Yapılan örnek ve literatür incelemeleri neticesinde; musluk, oturak taşı gibi benzerlikler olmakla birlikte şadırvanların etrafının “açık”, abdest alma mekânlarının “kapalı” olması, mahallerin içinde ya da bitişiğinde tuvaletlerin olması, abdest

mahallerinin estetik açıdan ilişkili olduğu dini yapı ile estetik uyumsuzluğu ve daha çok fayda merkezli bir formda yapıldıkları görülmüştür.

Yapılan anket çalışması ile şadırvan ve abdest alma mekânları kullanımına dair birçok kullanıcı verisine ulaşılmıştır. Sonrasında elde edilen veriler çaprazlanarak analiz edilmiştir. Böylelikle abdest alma mekânlarının tasarım kriterlerinin belirlenmesine yardımcı olacak bir literatür ortaya çıkmıştır. Kullanıcıların abdest alma mekânlarını en çok ergonomik problemlerden dolayı rahat kullanamadıklarının anlaşılması, anketin en önemli sonucu olduğu görülmüştür.

Örnek incelemesinde ele alınan şadırvan ve abdest alma mekânları; işlev, tasarım ve ergonomik olarak incelenmiştir. Tasarımlarına ait veriler tablo halinde sunularak 2021 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Cami Planlama ve Tasarım Kılavuzunda belirtilen ölçüler ile kıyaslanmıştır. Yapılan kıyaslama neticesinde tasarımların birbirinden farklı verilere sahip bulunduğu görülmüştür.

Öneriler ve sonuç olarak;

- Anket verileri sonucu ve örnek incelemelerinden yola çıkarak günümüzde inşa edilen abdest alma mekânlarının ortak bir standart değer aralığında olmadığı görülmektedir.

- Ülkemiz dışında bulunan ülkelerde abdest alma mekânları alanında çalışmalar mevcut olduğu görülmüştür. Ülkemizde ise 2021 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Cami Planlama ve Tasarım Kılavuzu çıkarılarak, abdesthane ve şadırvan yapılarından bahsedilmiştir. Kılavuz yayınlanma tarihi olan 2021 yılına kadar abdest alma mekânları hususunda mevzuat, yönetmelik standart veya kılavuz bulunmamaktadır. Yayımlanan kılavuz detaylıca incelendiğinde abdesthane ve şadırvan bölümlerinin olması ülkemizde de yönlendirici ilk kılavuz olması açısından önemlidir. Ancak kılavuzda verilen bilgilerin daha detaylı irdelenmesi ve bilimsel analizlere daha çok yer verilmesi gerekmektedir.
- Ülkemizde 2020 verilerine göre yaklaşık doksan bin (90.000) cami bulunmaktadır. Abdest alma mekânlarının sadece camilerde olmadığı düşünüldüğünde yüzbinleri geçmektedir. Günümüzde inşa edilen abdest alma mekânları bu kılavuz yayınlanmadan evvel yapan usta veya tasarımcının tecrübesiyle yapılmış olduğundan dolayı bu mekânlarında daha kullanışlı ve estetik bir duruma dönüştürülmesi gerekmektedir.
- Yüzyıllarca “Şadırvan” kelimesi ile bütünleşen abdest alma mekânları, günümüzde yozlaşarak “tuvalet” anlamına da gelen “abdesthane” kelimesi ile ifade edilmeye başlanmıştır. Araştırmanın ilk bölümlerinde incelenen, taşıdığı tarihi yük ve yapısal/estetik zenginlikle birlikte uzun yıllar “şadırvan” kelimesi altında kavramlaşan bu abdest alma mekânları, yine aynı kelime ile ifade edilerek tarihi kökenlerinden kopartılmamalıdır. Bu bağlamda çalışmanın bir diğer sonucu olarak yapıların isimlendirilmesinde yine “Şadırvan” kelimesinin gündemde tutulması önerilmektedir.
- Abdest alma mekânlarının günümüz kullanıcılarının ergonomik açıdan rahat kullanabilecekleri ve tasarımlarında estetik kaygı güdülerek inşa edilmesini sağlayacak standart ve tariflerin ortaya konmasına ihtiyaç olduğu açıktır. Tüm ibadet alanlarıyla birlikte bu yapılardan güncel olanları için TSE ve ISO gibi kurumlar aracılığıyla ulusal veya uluslararası standartlaştırılma ve sertifikalandırılma çalışmalarının faydalı olacağı önerilmektedir.

- Ayrıca bu yapılarda kullanacak malzeme ve teknikleri günümüz teknolojik imkânlarıyla yeniden yorumlanıp kullanımı kolay, ekonomik ve daha hijyenik özelliklere sahip olması önerilmektedir.
- Önemli abdest alma mekânlarından olan tarihi şadırvanlar, süsleme ve kitabeleri ile birlikte belli bir estetik anlayış ve felsefeyi günümüze taşımaktadır. Bu anlayış, uzun bir zaman aralığında gelişmiş ve insan beğenisine hitap eden belli bir karakteristik kazanmıştır. Gelişen bu anlayışın alt bileşenlerinden olan süsleme ve kitabelerin analiz edilmesi ve uygun bir yaklaşımla yeni üretilen abdest alma mekânlarının karakteristiğinin belirlenmesinde dikkate alınması önerilmektedir.
- Araştırmalar neticesinde abdest alma mekânlarının tasarımları ile ilgili literatürün oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Ayrıca bu yapılar için bilimselliği ispatlanarak standarda dönüşmüş değer aralıklarına da rastlanmamıştır.
- Sorunsaldan hareketle, çözüme yönelik düşüncelerin bilimsel bir çerçevede paylaşıldığı çalışmanın, bu yapıların üretimi için tasarımsal parametre ve standart üretmeyi gündeme getirmesi ve bu yöndeki bilimsel gelişmelere öncülük etmesi ile literatür oluşturması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Hamdi Akseki Camii (t.y.). *Vikipedi*. [Online].https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmet_Hamdi_Akseki_Camii (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2022).
- Akkan, O. (1994). *Dış Mekânda Tasarım Ögesi Olarak Su*. Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arseven, C. E. (1983). Sebil. *Sanat Ansiklopedisi* içinde (c.5: 1772-1774). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı, 5: 1772-1774.
- Arseven, C. E. (1956). *Türk Sanatı Tarihi: Menşeyinden Bugüne Kadar Mimari, Heykel, Resim, Süsleme Ve Tezyini Sanatlar*. Ankara: Millî Eğitim.
- Arseven, C. E. (1983). Çeşme. *Sanat Ansiklopedisi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı, 1: 338.
- Ayvazoğlu, B. (2019). *Aşk estetiği*. İstanbul: Kapı.
- Beyleryan, A. A. (1953). *İstanbul Şadırvanları*, (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 1.
- Bilaloğlu, A. (1993). *Şadırvanların Mimarideki Yeri, Onarım, Bakım, Koruma, Geliştirme, Mimari Ve Çevre Ögesi Olarak Kullanılma İmkânlarının Araştırılması, Konya Şadırvanlarından Örnekler*. Yüksek Lisan Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cansever, T. (2013). *İslam'da Şehir Ve Mimari*. İstanbul: TİMAŞ.
- Cansever, T. (2016). *Kubbeyi Yere Koymamak*. İstanbul: TİMAŞ.
- Creswell, K. A. C. (1958). *A Short Account of Early Muslim Architecture*. London: Penguin.
- Cündioğlu, D. (2014). *Mimarlık Ve Felsefe*. İstanbul: Kapı.

- Çelebi, E. (1969). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (Z. Danışman, Haz.). İstanbul: Zuhuri Danışman, 1.
- Çetintaş, S. (1944). Türklerde Su, Çeşme, Sebil. *Güzel Sanatlar Dergisi*, V: 125-147.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2021). *Cami Planlama Ve Tasarım Kılavuzu* [Online]. www.yonetimhizmetleri.diyabet.gov.tr/Documents/Cami+Planlama+ve+Tasarimi+Kilavuzu+2021.pdf (Erişim tarihi: 1 Mart 2022).
- Diyanet İşleri Başkanlığı (t.y.). *Abdest Nasıl Alınır?* [Online] <https://kurul.diyabet.gov.tr/Cevap-Ara/36/abdest-nasil-alinir> (Erişim tarihi: 1 Haziran 2022).
- Erdem, S. (1988). Abdesthane. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1: 70-72.
- Ertuğrul, A. (2009). Hamam Yapıları Ve Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(13): 241-266.
- Eyice, S. (1975). *Trakya'da Meydan Şadırvanları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Eyice, S. (1993). Çeşme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 8: 277-287
- Eyice, S. (1997). Hamam. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 15: 402-430.
- Geyik, G. (2007). *İzmir Su Yapıları*. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.
- Güngör, S. S. (2021). Osmanlı Su Mimarisi Ve İstanbul'daki 19. Yüzyıl Su Yapıları. *Türk Hidrolik Dergisi*, 5(1): 32-48.
- Hasbi, S. A. C., Hamat, S. (2020). *The ergonomics of the İslamic ablution: exploring considerations for the elderly in the mosque*. Cultural Syndrome. Universitas Indraprasta PGRI. 2(1), 59-77.
- Hasol, D. (2016) a. Hamam. *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: YEM, 198.
- Hasol, D. (2016) b. Şadırvan. *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: YEM, 443.

- Hatipoğlu, O. (2007). *XIX. Yüzyıl Osmanlı Camilerinde Kalem İŖi Tezyinatı*. YayınlanmamıŖ Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Hisarcıklıoğlu BeŖtepe Camii (t.y.). Ankarayigeziyorum. [Online].
<https://www.ankarayigeziyorum.com/hisarciklioglu-bestepe-camii-17.html>
(EriŖim tarihi: 1 Mayıs 2022).
- Ibraheem, H. (1979). *Planning Standards For Mosques*. Ministry of City and
- İnsan Boyu (t.y.). *Vikipedi*. [Online].
https://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_genelinde_ortalama_insan_boyu
(EriŖim tarihi: 3 Nisan 2022)
- İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (1996). *Suyun Serüveni*. İstanbul
- Kalfazade, S. (1993). Cenâbî Ahmed PaŖa Camii. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (c. 7, ss. 351-352). İstanbul: TDV İslâm AraŖtırmaları Merkezi, 7: 351-352.
- Karakaya, E. (2019). Karaca Bey Camii ve Külliyesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm AraŖtırmaları Merkezi, *Ek-2*: 18-20.
- Kaskas, M. E. (1993). *Lale Devrine Ait İstanbul Meydan ÇeŖmelerinde Tezyinat (BeŖ Örnek Üzerinde Bir Deneme)*. Dalı (YayınlanmamıŖ) Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Kılıcı, A. (2010). Ŗadırvan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm AraŖtırmaları Merkezi, 38: 219-221.
- Koçel, A. (1971). *İstanbul, Edirne Ve Bursa Camilerinde Revaklı Avlu Ŗadırvanları*. YayınlanmamıŖ Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü. İstanbul.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (1984). *Mimaride Türk Millî Üslubu*. İstanbul: Atatürk Kültür Merkezi.
- Mokhtar, A. (2005). *Design Guidelines For Ablution Space İn Mosques And Islamic Praying Facilities*. United Arab Emirates: American University of Sharjah.
- Neufert, E. (2003). *Neufert Yapı Tasarımı* (B. Çiçek, Çev.). İstanbul: Beta.

- Nofel, M. (1999). Design criteria for mosque architecture. *Proceedings of Research on Mosque Architecture*, College of Architecture and Planning, King Saud University. Village Affairs, Kingdom of Saudi Arabia.
- Oborne, D. (1993). *Person-Centred Ergonomics : A Brantonian View Of Human Factors*. London: CRC Press.
- Osmanoğlu, M. (2018). *Bir Mimarın Kaleminden Camiler Kitabı*. İstanbul: Büyüyen Ay.
- Önge, Y. (1976, 11-15 Ekim). Mimar Koca Sinan'ın Türk Mimarisine Getirdiği Bazı Yenilikler, *VIII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 1697-1704.
- Önge, Y. (1983, 5-11 Aralık). Vakıf Müessesinde Su Ve Önemi. *I. Vakıf Haftası*, Ankara, 23-34.
- Önge, Y. (1988). *Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı Ve Sanatı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Önge, Y. (1997). *Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özyurt, O. (1991). Teknik Yönleriyle Bazı Konya Camilerinin Şadırvanları Ve Bunların Türk Şadırvan Mimarisindeki Yeri. *Vakıflar Dergisi*, 22: 117-132.
- Pakalın, M. Z. (1993). Selsebil. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Milli Eğitim, 3: 162.
- Pala, İ. (2009). Su. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 37: 442-443.
- Pheasant, S. (1996). *Bodyspace : Anthropometry, Ergonomics, And The Design Of Work (Vol.2nd Ed)*. London: Taylor & Francis Routledge.
- Robinette, K. (2012). *Handbook Of Human Factors And Ergonomics, Gavriel Salvendy*. Anthropometry for Product Design.
- Sukadarin, E. H., Nawi, N. S. M., Ghani, A. A. A. (2021) *Investigation on the Ergonomics Design of Wudhu' (Ablution) Station at a Mosque in a Higher*

Learning Institution. Current Science And Technology. Universiti Malaysia Pahang. 1(1), 15-25.

Şapolyo, E. B. (1968). Şadırvanlar. *Önasya Dergisi, 31(3), 10-11.*

Şener, A. (1988). Abdest. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1: 68-70.*

Şener, M. (1991). Avret. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 4: 125-126.*

Tali, Ş. (2009) a. İstanbul Su Mimarisinde Eminönü Sebillerinin Yeri Ve Önemi. *Sanat Dergisi, 15: 47-64.*

Tali, Ş. (2009) b. Osmanlı dönemi İstanbul camilerinde şadırvanlar. Doktora Tezi, Sanat Tarihi Bilim Dalı, Erzurum.

Tipoloji (t.y.). *Vikipedi. [Online]. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Tipoloji> (Erişim tarihi: 5 Nisan 2022)*

Tokay, E. (1951). *İstanbul Şadırvanları. İstanbul: İstanbul.*

Urfalıoğlu, N. (2009). Sebil. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 36: 249-251.*

Vakıflar Umum Müdürlüğü (1938). *Fatih Sultan Mehmed II. Vakfiyeleri. Ankara: Cumhuriyet.*

Yüter, Z. (2014). *İstanbul'da Su Mimarisi Ve Şadırvanlar. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.*

ÖZGEÇMİŞ

Hüseyin ULUSOY

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı
Mimarlık Bölümü, 2020-...., İstanbul

Lisans: Fırat Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümü, 2011, Elazığ

Anadolu Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, 2020, Eskişehir

B. MESLEKİ DENEYİM

2011-2015 Tarım Bakanlığı – İnşaat Mühendisi

2015-2019 Spor Genel Müdürlüğü - Mühendis / Şube Müdürü

2019- Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü - İnşaat Mühendisi

C. BELGELERİ

1-İş Güvenliği Uzmanlığı Belgesi (C Sınıfı)

2-Gayrimenkul Değerleme Uzmanlığı Sertifikası (SPK)

D. YAYINLARI

Ulusoy, H. ve Köymen E. (2022). Şadırvan Mimarisinin Tarihsel Süreci Bağlamında
Abdest Mekanları Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 55: 276-291.